

1799. aasta Alpide kampaania kui Vene mägisõjadoktriini lävepakk

Alexander Statiev

Keiserlik Vene armee võitles esimest korda mägedes 1799. aastal, kui Aleksandr Suvorov viis oma korpuse Itaaliast üle Šveitsi Alpide, et ühineda Vene vägedega Zürichi all ja tõrjuda Prantsuse armee Šveitsist välja. Tema sõdurid olid kogenud professionaalid, kes olid Itaalias prantslaste vastu sõdades võitnud muljet avaldava hulga lahinguid. Suvorov ei näinud ette Alpides tekkida võivaid raskusi ja oli veendunud, et ta pühib sinna siirdud Prantsuse garnisonid kergesti oma teelt. Kuid mägisõja kogemuste puudumise tõttu pörkus Suvorovi korpus tohutute strateegiliste, taktikaliste ja logistiliste probleemidega, kaotas poole oma elavjõust ega saavutanud oma eesmärgi. Šveitsi sõjakäik näitas, et mägisõjas pole kohta amatööridele, diletantidele ja spontaansusele. Hiljem Venemaa piiridel paiknevates mägedes sõdades ignoreerisid Vene ja siis Nõukogude armee samuti mägisõja omapära ning võitlesid kõigil neil sõjakäikudel nagu tasandikel – koos ettearvatavalt kohutavate tagajärgedega.

Enne 18. sajandi lõppu oli Vene armee sõdinud ainult lauskmaal. Kampaania Prantsusmaa vastu Šveitsi Alpides, mida kindral Aleksandr Suvorov alustas 1799. aastal, oli Venemaa esimene sõjaline aktsioon mägedes. Clausewitz kirjutas: „Ajaloolised näited teevad kõik selgeks ja on muuseas empiirilistes teadustes suurima tõendusjõuga. Rohkem kui kusagil mujal on see nii sõjakunstis“; seetõttu „võib õppust võtta mõne ajaloolise sündmuse põhjalikust kirjeldusest ning mitmete sündmuste kõrvutamisest, mis läbi see õpetus ise leiab tegeliku tõenduse“.¹ Käesolevas artiklis esitatakse argumente, mis tõestavad seda ideed, ja tõstetakse esile

¹ Carl von Clausewitz, *On War* (Princeton: Princeton University Press, 1984), 170, 171 (tõlge eesti keelde: Carl von Clausewitz, *Sõjast: kindral Carl von Clausewitzist järele jäänud teos*, [saksa keelest] tõlkinud Krista Räni, toim. Andres Langemets, Rein Helme ja Peeter Helme,

ajaloonäidete väärtust mitmekesise sõjalise praktika jaoks. Artikkel toob välja strateegiliste, taktikaliste ja logistiliste väljakutsete ulatuse, millega Suvorov pidi Alpides toime tulema, ja näitab andmete hulka sõjategevuse kohta mägedes, mille Vene kindralstaap tänu sellele kogemusele oma käsutusse sai. Lahinguaruannetest, arvukatest mälestustest ja uurimustest selitatud teadmine võiks olla piisav, et hinnata mägisõja omapära ja teha esimesed sammud doktriini arendamiseks, millest suurem osa võiks olla kehtiv tänapäevani. Artikkel näitab ka seda, kuidas välitööd aita- vad toetada arhiiviallikes, mälestustes ja kirjanduses esitatud andmete allikakriitikat. Ma käisin läbi kogu Suvorovi teekonna üle Šveitsi Alpide ja see eksperiment aitas mul mõista katsumusi, mida kogesid sõdurid, kuid mida lahinguaruanded sageli ei kajasta; samuti aitas see hinnata allikate usaldusväärsust, selgitada mitmetähenduslikke seisukohavõtte ja ümber lükata mõned süüdistused.

Taust

Aastatel 1792–1797 pidid revolutsioonilise Prantsusmaa armeed tagasi tõrjuma mitme suurväime invasioonikatsed ning esimesel koalitsioonil tuli mitme alla kirjutatud rahulepinguga tunnistada oma lüüasaamist.² Kuid aasta hiljem demonstreeris Prantsusmaa oma ambitsiooni laiaulatuslikuks ekspansiooniks, saates ekspeditsiooniväe Egiptusse ja maabudes Maltal; seejärel kasutas Prantsusmaa ära Šveitsi sisekriisi ja okupeeris selle maa. Euroopa monarhid otsustasid teha lõpu ateistlikule probleemitekitajale, kes oli esitanud väljakutse kogu Euroopa senisele korraldusele – jõudude tasakaalule, senistele piiridele, domineerivatele ideoloogiatele ja ühiskondlikule korraldusele. See väljakutse veenis Euroopa valitsejaid, et „revolutsiooniline režiim on rahuldamatult ja ainsaks lahenduseks on selle

Mente et ense pro patria (Tallinn: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused, Eesti Keele Sihtasutus, 2004), 183, 185–186. Siin ja edaspidi tõlkija viide eestikeelsele tõlkele.

² Selle kohta vt Toomas Hiio, „Sissejuhatus: Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade ajastu kronoloogia“ – *200 aastat Napoleoni sõjakäigust Venemaale ja selle mõju Läänemere maadele = Napoleonic Wars and the Baltic Sea region: 200 years since French invasion of Russia*, Eesti sõjaajaloo aastaraamat = Estonian yearbook of military history 3 (9) (2013), 5–23. (Toim.)

kõrvaldamine sõjaliste vahenditega“.³ 1799. aasta jaanuariks moodustasid Austria, Suurbritannia ja Venemaa teise koalitsiooni Prantsusmaa vastu. Nad kavatsesid saabuval suvel Prantsuse armee Šveitsist välja tõrjuda.

Liitlasväed koosnesid Vene korpusest (27 116 meest), mida juhtis Aleksandr Rimski-Korsakov ja mis oli äsja Venemaalt Zürichisse saabunud, ning neljast 150 km pikkusele kaarele Walensee ja Reini oru vahel hajutatud Austria väekoondisest (kokku 22 138 meest), mille üldjuht oli feldmarssalleitnant Friedrich von Hotze.⁴ Seitset Šveitsis asuvat Prantsuse diviisi kokku umbes 60 000 mehega juhtis kindral André Masséna.⁵ Enne pealetungi alustamist prantslaste vastu pidid liitlased oma vägesid julgestama.⁶ Prantslaste arvulise ülekaalu tasakaalustamiseks otsustati tuua üle Alpide Põhja-Šveitsi 21 286-meheline⁷ Vene korpus, mis oli Itaalias. See vägi, mida juhtis Suvorov, koosnes professionaalsetest lahingukarastusega sõduritest, kes olid mitu korda prantslasi võitnud. Pärast Alpide ületamist kavatses Suvorov kohtuda austerlastega Schwyzis ja seejärel pidid liitlased üheskoos Zürichisse marssima, et ühineda seal Rimski-Korsakovi vägedega. Suvorov ei näinud ette tõsiseid probleeme, mis sellel 150 kilomeetri pikkusel retkel septembri keskel tekkida võivad. Varsti sai selgeks, et mägedes on „määramatuse udu“ paksem ja „sõja hõõrdumine“⁸ palju tõsisem kui tasandikel.

³ T. C. W. (Timothy Charles William) Blanning, *The French Revolutionary Wars* (London: Arnold, 1996), 228–229.

⁴ Dmitri Miljutin (Дмитрий Милютин), *Istoriâ vojny 1799 goda meždu Rossiej i Franciej v carstvovanie imperatora Pavla I* (История войны 1799 года между Россией и Францией в царствование императора Павла I) (Peterburi: Imperatorskaâ Akademiâ Nauk (Императорская Академия наук), 1857), 3. kd, 471. Phipps väidab, et Rimski-Korsakovi korpuses oli 29 463 meest. Ramsay Phipps, *The Armies of the First French Republic* (Westport: Greenwood Press, 1980), 5. kd, 127.

⁵ Phipps, *The Armies of the First French Republic*, 5. kd, 128–129; Modest Bogdanovič (Модест Богданович), *Pohody Suvorova v Italii i Švejtsarii* (Походы Суворова в Италии и Швейцарии) (Peterburi: Voennaâ tipografiâ (Военная типография), 1846), 152.

⁶ A. V. Suvorov: *Pis'ma* (А. В. Суворов: Письма), koost. Vjatšeslav Lopatin (Вячеслав Лопатин), *Literaturnye pamâtniki* (Литературные памятники) (Moskva: Nauka, 1986), 731.

⁷ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 476.

⁸ Clausewitz, *On War*, 101, 119 (eesti k vt Clausewitz, *Sõjast*, 74–75, 103 jj).

Plaan

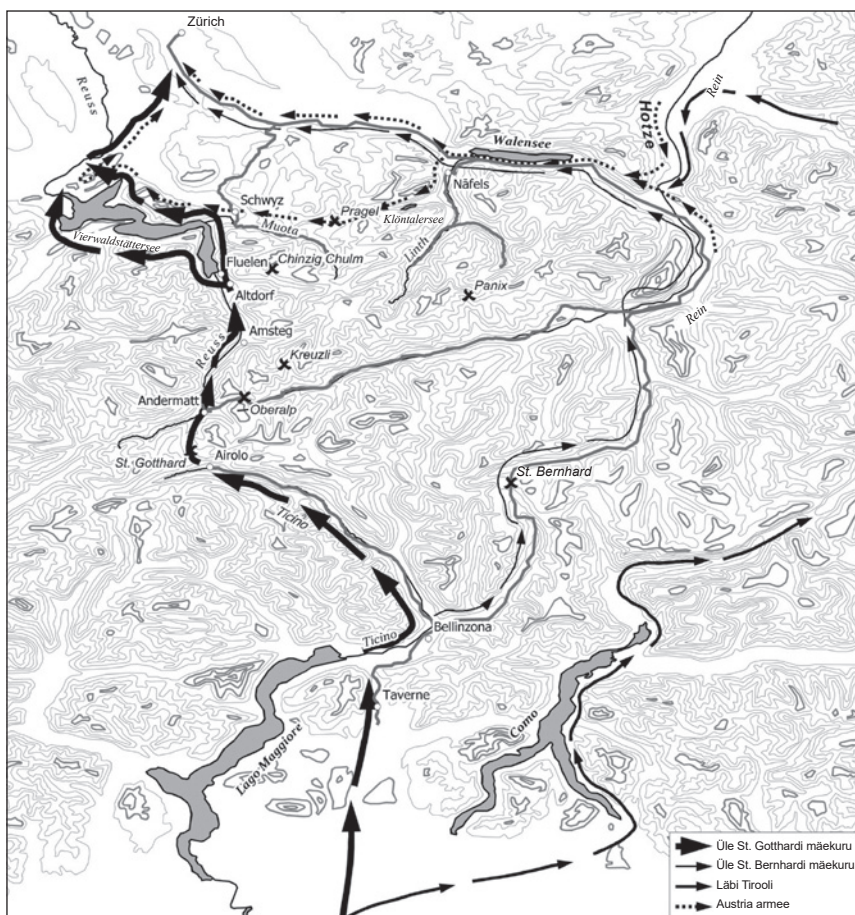
Suvorov plaanis oma retke alustada Tavernest, Šveitsi linnakesest Itaalia piiri lähedal. Ta kaalus kolme teed Alpide ületamiseks (vt joonis 1). Lühim tee Rimski-Korsakovi vägedeni kulges algul mööda head teed Ticino orus ja jätkus mööda head kaubateed – mis aga oli läbimatu suur-
tükirakenditele – üle 2106 meetri kõrguse St. Gotthardi kuru Reussi orgu. Sealt viis hea tee piki orgu Altdorfini Luzerni järve (õieti Vierwaldstättersee) ääres, kust Suvorov kavatses marssida Zürichisse kas piki järvekallast Schwyzi kaudu või otse.⁹ Teine tee, mis ületas Sankt Bernhardi kuru, oli pikem. Ehkki see oli voorile ja suurtükkidele läbipääsetav, viis see pigem Austria liitlaste juurde Ida-Šveitsis kui Rimski-Korsakovini.¹⁰ Kolmas tee, palju pikem, aga kergemini läbitav, viis piki Como järve kallast ja läbi Tirooli, kuid jällegi pigem Austria liitlaste kui Rimski-Korsakovi juurde.

Suvorov valis esimese tee, sest ta kiirustas ühinema Rimski-Korsakovi väekoondisega, enne kui prantslased suudavad oma väed tema vastu koondada. Suvorov teadis, et Prantsuse väekoondisi ei ole teise ja kolmanda trassi ääres, samal ajal kui esimesel trassil on kindral Claude Lecourbe'i diviisi kaks brigaadi kokku 8000–8500 mehega¹¹ hajutatud piki kogu teed St. Gotthardist Altdorfini. See aga Suvorovit ei häirinud, sest tema korpus oli ülekaalukalt suurem ja seda pidid edaspidi täiendama kaks Austria brigaadi. Üks neist, 4000–4500-meheline üksus Gottfried Strauchi juhtimisel pidi liituma Suvorovi väega retke alguses ja teine, 2000–2500-meheline üksus Franz Auffenbergi juhtimisel, pidi

⁹ „Dispoziciã A. V. Suvorova“ („Диспозиция А. В. Суворова“) – A. V. Suvorov: *dokumenty* (A. B. Суворов: *документы*), 4. kd, 1799–1800, toim. Georgi Meštšerjakov (Георгий Мещеряков) (Moskva: Voennoe izdatel'stvo (Военное издательство), 1953), 307.

¹⁰ Christopher Duffy, *Eagles over the Alps: Suvorov in Italy and Switzerland* (Chicago: The Emperor's Press, 1999), 158–159.

¹¹ Lecourbe'i diviisi isikkoosseis oli umbes 11 800 meest, kuid üks brigaad, mida juhtis Gabriel Molitor, oli kaugel Linthi orus ega mõjutanud Suvorovi pealetungi Schwyzile, Miljutin, *Istoriã vojny 1799 goda*, 3. kd, 473; [Rudolf] [v]on Reding-Biberegg (Фон Рединг-Биберегг), *Pohod Suvorova čerez Švejcaríu 24 sentãbrã – 10 oktãbrã 1799 goda* (Поход Суворова через Швейцарию 24 сентября – 10 октября 1799 года) (Peterburi: T-vo hudožestvennoj pečati (Т-во художественной печати), 1902), 13–14; Phipps, *The Armies of the First French Republic*, 5. kd, 129.

Joonis 1. Võimalused, mida Suvorov kaalus enne Šveitsi kampaania algust

tulema Reini orust Amstegi poolele teele St. Gotthardi ja Altdorfi vahel St. Gotthardi kaitsvate Prantsuse üksuste tagalasse ning sel moel lihtsustama Suvorovi pealetungi.¹² Suvorov saatis oma suurtükiväe mööda

¹² Bogdanovič, *Pohody Suvorova*, 153; Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 202; Suvorov Hotzele, Linkenile ja Korsakovile (5. septembril 1799), *ibid.*, 3. kd, 478; Hotze Suvorovile (10. septembril 1799), *ibid.*, 3. kd, 480; von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 12. Phipps väidab Auffenbergi brigaadi isikkoosseisuks 3180 meest. Phipps, *The Armies of the First French Republic*, 5. kd, 142.

kolmandat trassi, kuid sai Piemontest 25 väikest kahenaelast hobuse seljas veetavat mägikahurit.¹³

Et retk üle Alpide oli äkkotsus, polnud Suvorovil ei aega uurida piirkonda ega soetada täpseid kaarte. Tema ja Austria väejuhid vahetasid oma vastavate retkede plaanikavandeid, kuid ei austerlased ega Suvorov täpsustanud partnerilt saadud kavandite üksikasju.¹⁴ Suvorovi juurde komandeeritud Austria staabiohvitseride ülem oli ooberstleitnant Franz von Weyrother ja arvatavasti koostas just tema üksikasjalikuma üldplaani liitlasvägede koondumise kohta Schwyzi kantonis.

Prantsuse kuninglik armee oli alates uusaja algusest aeg-ajalt Alpides sõdinud: Püha Liiga (Cambrai liiga) sõjas 1508–1516, Itaalia sõdades 1521–1526, Pfalzi pärilussõjas 1688–1697 ja Austria pärilussõjas 1740–1748. 1792. aastal Rahvuskogu poolt kokku kutsutud revolutsiooniline Alpi armee okupeeris samal aastal Savoia hertsogkonna ja 1798. aastal enamiku Šveitsist. Clausewitz nentis, et „prantslased, kes valdasid neid taevani ulatuvaid tohutuid mägesid ja tundsid hästi sealseid kuristikke, olid selles piirkonnas nagu kodus“.¹⁵ Seevastu ei olnud Vene sõdurid mitte kunagi kõrgmägedes sõdinud. Suvorov tundis endas kohustust tutvustada neid operatsioonialaga, millele nad olid sisenemas. Tema instruktsioon, mida ambitsioonikalt nimetati „Mägisõja käsiraamatuks“, mahtus neljale leheküljele ja andis edasi mõned triviaalsused: Suvorov teavitas oma sõdureid, et vooride edasilikumine mägiradadel võib olla aeglane, rõhutas haaramise tähtsust mägisõja põhilise manöövrina ja nõudis peamiste mäetippude hõivamist. Kui vaenlane on tipud juba vallutanud,

¹³ Nikolaj Grjazev (Николай Грязев), „Pohod Suvorova v 1799 g.“ (Поход Суворова в 1799 г.) – *Aleksandr Vasiljevič Suvorov: Slovo Suvorova. Slovo Sovremennikov. Materialy dlja biografii* (Александр Васильевич Суворов: Слово Суворова. Слово современников. Материалы для биографии), toim. Sergei Semanov (Сергей Семанов) (Moskva: Russkij mir (Русский мир), 2000), 194; „Dispoziciã A. V. Suvorova,“ 305–306.

¹⁴ Miljutin, *Istoriã vojny 1799 goda*, 2. kd, 201–202; Suvorov Hotzele, Linkenile ja Korsakovile (5. september 1799), *ibid.*, 3. kd, 477–478.

¹⁵ Carl von Clausewitz (Карл фон Клаузевиц), *1799 god (1799 год)*, 2. kd, *Švejcarskij pohod Suvorova 1799 g. (Швейцарский поход Суворова 1799 г.)* (Moskva: Voennoe izdatel'stvo (Военное издательство), 1939), 108. Siin ja edaspidi eesti keelde tõlgitud venekeelse originaali järgi.

pidid venelased neid külmrelvadega ründama.¹⁶ „Käsiraamatuga“ relvastatud Suvorovi korpus marssis enesekindlalt Alptide poole.

Prantslased olid Šveitsi Alpides oldud aasta jooksul rajanud proviandilaod, mida täiendati kohalikele elanikele pandud koormistega. Et Prantsuse väed olid hajutatud väikeste üksustena Ticino ülemjooksule ja Reussi orgu, olid need koormised jõukohased. Venelased, nagu ka teised neil aegadel liikuvad armeed, said arvestada väikese koguse varudega, mida suudeti voorides kaasa vedada, kuid peamiselt elati kohalikele elanikele rekvireeritud toiduainetest ja loomasöödast. Venelased otsustasid võtta kaasa ainult seitsme päeva proviandi, sest nad kavatsesid Alpid ületada ühe nädalaga. Sõduritel oli kolme päeva toiduvaru seljakottides. Ülejäänud nelja päeva toit ning laskemoon ja mägikahurid olid muulade ja hobuste seljas.¹⁷ Ükski Vene ohvitser ei pööranud tähelepanu sellele, et sõduritel polnud muid rõivaid peale suvise vormi, mida nad kandsid kuumadel Itaalia tasandikel.

¹⁶ Aleksandr Suvorov (Александр Суворов), „Pravila dlâ voennyh deistvij v gorah“ („Правила для военных действий в горах“) (20. september 1799) – *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g. pod predvoditel'stvom generalissimusa, knâzâ italijskogo, grafa Aleksandra Vasil'eviča Suvorogo-Rymnikskogo* (История российско-австрийской кампании 1799 г. под предводительством генералиссимуса, князя италийского, графа Александра Васильевича Суворова-Рымникского), 3. kd, *Podlinnye akty i oficial'nye bumagi* (Подлинные акты и официальные бумаги), koost. Jegor Fuchs (Егор Фукс) (Peterburi: Voennaâ tipografiâ General'nogo Štaba (Военная типография Генерального Штаба), 1826), 319–325. Vene ajaloolased hindavad nende üldiste juhtnõõride väärtust suuresti üle, väites, et Suvorov „rikastas sõjakunsti [---] esimese mägisõjapidamise käsiraamatuga“, „arendas mägisõja strateegiat ja taktikat“ ning seega algatas sõjateooria uue aspekti“. Lev Leštšinski (Лев Лещинский), „Ital'ânskij i Švejcarskij pohody Suvorova“ („Италийский и Швейцарский походы Суворова“) – *Suvorovskij sbornik* (Суворовский сборник), toim. Aleksandr Suhhomlin (Александр Сухомлин) (Moskva: AN SSSR, 1951), 125, 129; M. Al'tgovzen (М. Альтговзен), „Polkovodčeskoe iskustvo Suvorova v Švejcarskom pohode“ („Полководческое искусство Суворова в Швейцарском походе“) – *ibid.*, 151.

¹⁷ „Plan obšej ataki na vystupivšago v malye Švejcarskie kantony nepriatelâ“ („План общей атаки на выступившаго в малые Швейцарские кантоны неприятеля“) (september 1799), *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 482–483.

Plaani elluviimine: läbimurre

Suvorov ja tema üksused saabusid Tavernesse 15. septembril ja 21. septembril alustasid tema peajõud retke Alpidesse.¹⁸ Järgmisel päeval liitus Suvoroviga Austria brigaad Strauchi juhtimisel. Austerlased soovitasid Suvorovil saata ühe diviisi ümber St. Gotthardi kuru kahe teise kuru kaudu, millest kõrgem, Oberalp, oli 2046 meetri kõrgusel.¹⁹ See diviisi pidi ründama St. Gotthardi kaitsjate tagalat ja aitama sellega kaasa peajõudude edenemisele. Suvorov võttis nõu kuulda ja suunas ülesannet täitma 6000-mehelise diviisi Andrei Rosenbergi juhtimisel; ülejäänud Suvorovi mehed marssisid piki põhitrassi St. Gotthardi peale (vt joonis 2).

Dmitri Miljutin, kes oli aastatel 1861–1881 Vene sõjaminister, kirjutas usutavalt, et Suvorovil „ei olnud aimugi, milliseid kohutavaid takistusi peab ta ületama teel St. Gotthardi mäekurule“.²⁰ Alpid olid „hirmuäratavad mäeahelikud“, kirjutas Suvorov. „Haigutavad kuristikud ähvardasid meid alla neelata igal selles õuduste kuningriigis astunud sammul. Kott-pimedad ööd, vahetpidamatu äike, vihmavalingud, paksud pilved, mõirgavad kosed ja mägedelt langevad kaljurüngad võimendasid me hirmu veelgi.“²¹ See lõik, mis suuresti võimendab Suvorovi vägesid teekonnal varitsenud mäestikuohte, näitab, et Vene sõdureid hirmutasid juba pelgalt mäed ise.²²

Kui Suvorov ja tema mehed jõudsid 24. septembril St. Gotthardi kuru jalamile, leidsid nad sealt eest ainult kaks Prantsuse pataljoni kokku 1861 mehega, kes pidid kuru kaitsma²³ 19 500 Vene ja Austria

¹⁸ Kõik artiklis nimetatud sündmuste kuupäevad on Vene kaasaegsete kasutatud Juliuse kalendrist ümber arvatud Gregoriuse kalendrisse.

¹⁹ Polkovnik Strauch (dateerimata). Miljutin, *Istoriá vojny 1799 goda*, 3. kd, 479.

²⁰ Miljutin, *Istoriá vojny 1799 goda*, 2. kd, 201.

²¹ „Donesenie Suvorova Imperatoru Pavlu I“ (Донесение Суворова Императоры Павлу I) (14. oktoober 1799) – *Istoriá rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 388–389.

²² Jakov Starkov (Яков Старков), *Rassказы starago voina o Suvorove* (Рассказы старого воина о Суворове) (Moskva: Izdatel'stvo Moskvitánina (Издательство Москвитянина), 1847), 2. kd, 185.

²³ Duffy, *Eagles*, 171. Von Reding-Biberegg väidab, et alguses kaitses St. Gotthardit ainult üks Prantsuse pataljon ning palju hiljem saadeti sellele täienduseks veel üks pataljon. Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 35–36.

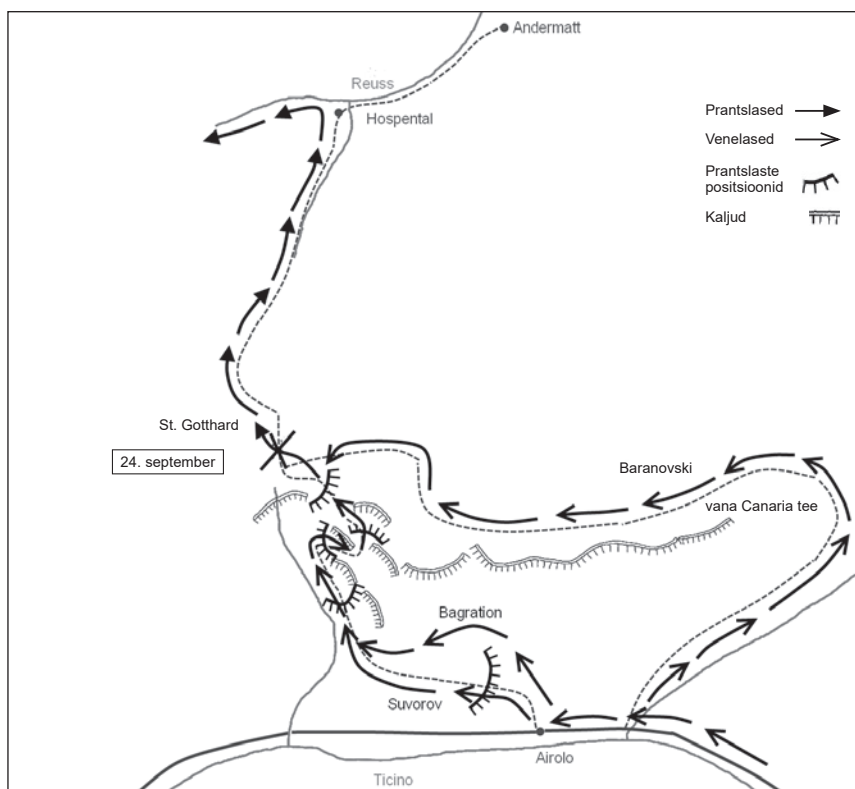
Joonis 2. Suvorovi väekoondiste ja tagala voori teekond septembris ja oktoobris 1799

sõduri vastu. Veel umbes 1900 prantslast olid paigutatud kuru tipust 12 kilomeetri kaugusele selle põhjanõlvale ja Oberalpi mäekurule, mis oli sealt omakorda 10 kilomeetri kaugusel. Hea, kuid kitsas rada, kus oli ruumi ainult ühele koormahobusele, kulges piki järsku nõlva St. Gotthardi poole. Käputäis prantslastest kaitsjaid, kõrge motivatsiooniga revolutsioonisõdurid, kes tundsid mägisõjapidamise põhialuseid,

osutasid visa vastupanu. St. Gotthardini viiv org pakkus hulga soodsaid kaitsepositsioone kümmeakonnal terrassil, mis kõrgusid orunõlvadel üksteise kohal, ja oli nii kitsas, et jäi kogu pikkuses musketite laskeulatusse. Venelased ei pakkinud oma mägisuurtükke isegi mitte lahti, sest mäekurule viivad nõlvad olid liiga järsud.²⁴ Nad proovisid prantslasi Suvorovi „Käsiraamatu“ vaimus täagirünnakuga nende positsioonidelt välja lüüa, kuid kooskõlastatud täagirünnak oli järsul nõlval võimatu. Et Suvorovil puudus side Rosenbergi diviisiga, mis pidi ründama St. Gotthardi kaitsjaid tagalast, ja tal ei olnud seega aimugi, kus viimane on, saatis ta prantslaste St. Gotthardi positsioone vasakult tiivalt haarama kaks kolonni, mis koosnesid vastavalt kuuest ja neljast pataljonist ja mida juhtisid kindralid Pjotr Bagration ja Mihhail Baranovski (vt joonis 3). Bagrationi tiibrünnak sundis prantslasi taganema mäekuru jalamilt kõrgemal asuvatele positsioonidele, kuid ei lahendanud peamist probleemi: prantslased blokeerisid endiselt mäekurule viivat teed. Teise tiibrünnaku edu oodates proovis Suvorov murda prantslaste kaitset mitme otserünnakuga, mis oli vastuolus tema enda mägisõjapidamise instruksiooniga, kus oli soovitatud selliseid rünnakuid vältida ja eelistada haaramist. Venelased surusid prantslasi järk-järgult üles mäekurule, kuid nende pataljonid liikusid edasi aeglaselt, sest venelaste võitlusvaimu viis alla nii prantslaste vankumatu vastupanu kui ka neile harjumatu keskkond;²⁵ prantslased, kes olid saanud täienduseks ühe pataljoni mäekuru põhjanõlvalt, taganesid ühelt terrassilt teisele ja tekitasid oma täpse musketi- ja suurtükitlega ründajatele raskeid kaotusi.

²⁴ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 197.

²⁵ Duffy, *Eagles*, 175. Enamik Vene ajaloolasi omistab sügava haaramise retke Bagrationi juhitud eelväele. Aleksei Šišov (Алексей Шишов), *Suvorov: Generalissimus velikoj imperii* (Суворов: Генералиссимус великой империи) (Moskva: Olma-Press, 2005), 396; Ivan Rostunov (Иван Ростунов), *Generalissimus Aleksandr Vasiljevič Suvorov: žizn' i polkovodčeskaja deatel'nost'* (Генералиссимус Александр Васильевич Суворов: жизнь и полководческая деятельность) (Moskva: Voennizdat (Воениздат), 1989), 456–457; Nikolai Orlov (Николай Орлов), *Pohod Suvorova v 1799 godu* (Поход Суворова в 1799 году) (Peterburi: Stoličnaâ skogorečatnâ (Столичная скоропечатная), 1898), 201; Aleksandr Petruševski (Александр Петрушевский), *Generalissimus knâz' Suvorov* (Генералиссимус князь Суворов) (Peterburi: RAN, 2005), 571. Tegelikult oli see Povalo-Šveikovski diviisi kindral Mihhail Baranovski juhitud kolonn. Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 212.

Joonis 3. Rünnak St. Gotthardile

Samal ajal ronisid neli pataljoni Baranovski juhtimisel mööda laia, kuid järsku rada Alpide peaaelikule, et haarata prantslaste positsioonide vasakut tiiba.²⁶ Retk oli kurnav ja ajaks, kui Baranovski jõud jõudsid

²⁶ Suworov, „Dispoziciã dopolnitel'naã k ovladeniũ Sen-Gotardom“ („Диспозиция дополнительная к овладению Сен-Готардом“) (23. september 1799) – *Istoriã rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 336. Clausewitzi järgi oli tõus „maastikul, mida senise kogemuse järgi otsustades tuli pidada täiesti läbimatuks“, „omal moel kõige imetlusväärsem kõigist Suworovi retke kangelastegudest“. Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 108. See väide, mille on üles korjanud vene autorid (Miljutin, *Istoriã vojny 1799 goda*, 2. kd, 217), on eksitav: mäekuru jalamlit Airolo külast ei ole võimalik otsejoones üles ronida ja sellel pole ka mingit mõtet, sest porine tee, mida tänapäeval nimetatakse vanaks Canaria rajaks, läheb üle Alpide peaaelikule lõunanõlvade, tõuseb sujuvalt Airolost alates ja viib mäekurule peamise oru kohal, mida mööda liikus Suworovi

viimaks prantslaste kõrgeima positsioonini mäekuru lõunanõlval,²⁷ olid Vene peajõud juba alustanud pealetungi, olles otserünnakul kaotanud 1200 meest langenute ja haavatutena.²⁸ Baranovski sõduritel ei olnud võimalustki vaenlasega lahingusse astuda, sest kui nad ootamatult prantslaste positsioonidest kõrgemal välja ilmusid, jätsid üllatunud kaitsjad need kiiresti maha. Järgmisel päeval laskus Suvorovi korpus Reussi orgu.

Esialgu arvas Suvorov, et tema piiratud varudega üle Alpide tungiv vägi ei saa endale lubada sõjavangide võtmist. Kapten Nikolai Grjazev kirjeldas Suvorovi esialgset tegevust: „Mis puutub vaenlase vangidesse, siis lahingus me neid ei võta; täägid ja püssipärad vabastavad meid nende kaasavedamise taagast. Kuigi seesugune jõhkruks on vastuolus humanistlike standarditega, nõuab meile seatud eesmärgi poole püüdlemine meilt selle püha kohuse ignoreerimist ning sunnib meid sooritama seda kohutavat mõrva.“²⁹

Samal ajal liikus Rosenbergi diviis, mis oli saadetud St. Gotthardi kuru tiivalt suurema kaarega haarama, pidevate vihmavalingute all mööda rasket paljude koolmekohtadega mägirada edasi.³⁰ 24. septembril ronisid tema mehed Oberalpi kurule, kus nad pörkusid Prantsuse pataljoniga, mis blokeeris tee Reussi orgu (vt joonis 4). Prantslastel oli umbes 850 sõdurit venelaste 6000 vastu, kuid nad osutasid kangekaelset vastupanu ümber mäekuru tipus oleva kitsa järve.³¹ Rosenberg saatis kaks polku vastavalt mööda järve kõrget lõuna- ja põhjakallast, et haarata prantslaste mõlemat tiiba, samal ajal kui ülejäänud diviis läks mägisuurtükkide tõhusal toetusel otserünnakule. Haaramine piki põhjakallast nurjus, sest järved kaljud ei lubanud venelastel prantslaste positsioonidest mööduda ja positsioonide ees olnud soo häiris kiiret lähenemist. Kuid haaramine piki järve lõunakallast läks korda pärast seda, kui polk Mihhail Miloradovitši

armee. Teist võimalust ida poolt St. Gotthardini jõuda ei ole. Airolost mäekurule jõudmiseks kulub viis tundi. Baranovskil olid kindlasti kohalikud teejuhud, kes juhtisid tema üksust piki vana Canaria rada.

²⁷ „Donesenie Suvorova,“ 393.

²⁸ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 217–218; Duffy, *Eagles*, 175.

²⁹ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 198.

³⁰ Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 190.

³¹ Duffy, *Eagles*, 171, 181. Teine Prantsuse pataljon jäi Andermatti linna, mis on mäekuru läänejalami lähedal.

juhtimisel suutis tõusta umbes 300 meetrit mööda rohtukasvanud nõlva ja jõudis järve kohal kõrguvatele kaljudele. See aitas venelastel prantslased kurult välja lüüa; venelaste arvatavasti üle pakutud hinnangul kaotasid prantslased 400 meest langenute, haavatute ja vangilangenutena.³² Venelaste enda kaotused olid 150 langenut ja raskelt haavatut.³³

Venelased ajasid paremat tiiba kaitsnud Prantsuse üksuse riismed nende positsioonidelt kaljudele, mis näisid läbipääsmatud. Kuid prantslased ei jäänud lõksu, vaid jooksid mööda kaljusid alla „nagu kitsed, ilma et oleksid libisenud; ainult mõned neist kukkusid järskudelt nõlvadelt alla“.³⁴ Üks venelane pidas edukat põgenemist prantslaste jääraudade teeneks ja andis nende usutava kirjelduse. See oli vististi esmakordne jääraudade lahingus kasutamise kirjeldus kirjalikes allikates.³⁵

Rosenbergi diviis laskus Reussi orgu ainult kaks kilomeetrit Suvorovi vägedest allavoolu, tõkestas sellega St. Gotthardi prantslastest kaitsjate taganemise piki Reussi allavoolu ning sundis nad marssima ülesvoolu ja siis üle mäekuru Rhône'i orgu. Kaitsmaks oma väe tagalat võimalike rünnakute eest, pidi Suvorov jätma St. Gotthardi põhjapoolsele jalamile Strauchi brigaadi.³⁶

Rosenberg ühines peajõududega järgmisel päeval, 25. septembril. Tema suurema kaarega haaramine, mida aeglustasid logistilised takistused, ei olnud abiks Suvorovi St. Gotthardi pealetungile ega ka võtnud lõksu selle prantslastest kaitsjaid – mis olid tema kaks peamist ülesannet –, kuid sundis prantslased siiski Reussi orust lahkuma ja võttis neilt seega võimuluse ülejäänud kampaaniat mõjutada. Venelased kaotasid St. Gotthardi ja Oberalpi lahingutes 2000 meest³⁷ – palju rohkem kui prantslased.

³² „Donesenie Suvorova,“ 401–403; Bogdanovitš, *Pohody Suvorova*, 167.

³³ Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 195.

³⁴ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 495–496; Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 206.

³⁵ Clausewitzi järgi kasutas Baranovski vägi Alpide peaahekile ronides jääraudu, mida „austerlased olid tootnud suures koguses just selleks otstarbeks“. Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 108. Kuid ükski Vene selleaegne autor ei maini, et Suvorovi sõdurid oleksid jääraudu kasutanud. Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 495–496. Vaevalt oleksid venelased kaasas kandnud 2000 paari raskeid jääraudu, samal ajal kui nad olid vähendanud oma toiduportsjonid alla nõutava miinimumi, ja austerlastel polnud aega valmistada jääraudu „just selleks otstarbeks“.

³⁶ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 478.

³⁷ *Ibid.*, 2. kd, 222.

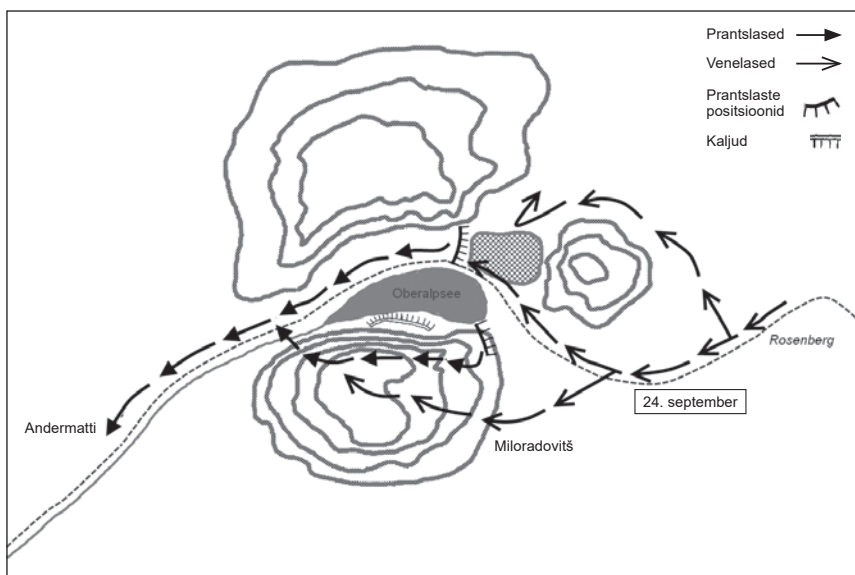
Järgmine takistus, mille Suworov pidi oma teel ületama, oli Urnerloch, 70 meetri pikkune tunnel, mis on uuristatud kitsa ja sügava Reussi kuristiku idaserva kaljusse (vt joonis 5). Tunnel lõppes väikesel terras-sil, mis kõrgus Teufelsbrücke (Kuradisilla) kohal. Sild läks üle kuristiku Reussi jõe läänekaldale. Prantsuse Oberalpi garnisoni riismed, mida oli tugevdatud mõne pataljoniga, mis olid tulnud Altdorfist ülesvoolu, koondu-sid Teufelsbrücke ja Urnerlochi lähistel plaaniga tõkestada ainus tee mööda Reussi kallast allavoolu. Kuid 25. septembril, kui Suworovi vägi lähenes Urnerlochile, ületas Austria brigaad Franz Auffenbergi juhtimisel Reini ülemjooksult tulles 2347 meetri kõrguse Kreuzli mäekuru ja las-kus Amstegi juures Reussi orgu prantslaste tagalasse.³⁸ Kuigi prantslased löid austerlaste rünnaku suurema vaevata tagasi, otsustasid nad loovu-tada oma positsioonid Teufelsbrücke juures ja taanduda Altdorfi, et väl-tida võimalikku kottijäämist. Nad jätsid silla juurde ainult väikese järel-väe. Sündmused arenesid nii kiiresti, et järelväe mehed suutsid sügavat kuristikku ületavat massiivset silda oma taganevate jõudude järel ainult kahjustada, aga mitte purustada. Venelased sööstisid läbi Urnerlochi ja üle Teufelsbrücke, kuid kaasaegsete kirjeldused nendest sündmustest on hämmastavalt erinevad ajaloolaste tõlgendustest.

Suworovi aruanne, mille hilisemad vene autorid on veelgi dramaati-lisemaks muutnud, esitab Teufelsbrücke ületamist üsna sarnaselt Napo-leoni rünnakuga Arcole sillale, mis toimus ainult kolm aastat varem. Nende autorite kirjutatu kohaselt tabas läbi Urnerlochi tunneli tormavat Vene eelväge nii tunneli teise otsa üles seatud Prantsuse suurtüki kartetši-laeng kui ka kahe Urnerlochi ja Teufelsbrücket kaitsva Prantsuse patal-joni musketituli: „Iga kaljurünga tagant kogu tee ulatuses alla jõe äärde ja üles mägedesse – kõikjal olid tabavat tuld andvad musketid.“³⁹

Nähes, et rünnak läbi tunneli oli võimatu, saatsid Vene ohvitserid 300 musketäri üle idakalda kaljude Urnerlochi kohale ja jäägripataljoni Reussi jõe läänekaldale. Pataljon kahlas tugeva vooluga võideldes läbi 1,5 meetri sügavuse jõe ja ronis mööda järske kaljunõlvu üles, jõudes sel moel kaljutippu, mis kõrgus Urnerlochi tunneli väljapääsu juures oleva

³⁸ *Ibid.*, 2. kd, 228.

³⁹ *Ibid.*, 2. kd, 227; Rostunov, *Generalissimus*, 458.

Joonis 4. Rünnak Oberalpi kurule

väikese terrassi kohal jõe teisel kaldal.⁴⁰ Nad ei saanud mööda püstloodis kaljuseina alla laskuda, kuid ajasid oma püssitulega minema neist allpool Urnerlochi tunneli väljapääsu juures oleval terrassil olnud prantslased, samal ajal kui Urnerlochi tunneli kohal olnud musketärid tulistasid neist allpool olevaid silla kaitsjaid. Kui Vene eelvägi jõudis sillale ja nägi, et see on vigastatud, kasutasid sõdurid kõite asemel ohvitseride mõõgarihmu, et kokku siduda mõned prussid, mille prantslased olid sillast välja kiskunud. Nad panid prussid üle silla purustatud osa, misjärel prantslased taganesid, olles kokkupõrkes kaotanud 280 meest.⁴¹

Teised pealtnägijad ja autorid lükkavad selle loo ümber.⁴² Clausewitz arvas, et Urnerlochi tunnelit ja Teufelsbrücket „kaitsesid väga nõrgad

⁴⁰ Bogdanovič, *Pohody Suvorova*, 170; Petruševski, *Generalissimus*, 576.

⁴¹ „Donesenie Suvorova,“ 389, 402–406; Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 224, 227–228; Bogdanovič, *Pohody Suvorova*, 170; Šišov, *Suvorov*, 398–399; Rostunov, *Generalissimus*, 460; Petruševski, *Generalissimus*, 577.

⁴² Duffy, *Eagles*, 189. Isegi Miljutin peab kogu Suvorovi Šveitsi kampaania aruannet küsitavaks ja möönab, et see kirjeldab sündmusi „väga ähmaselt ja pealiskaudselt“. Miljutin, *Istoriâ vojny*

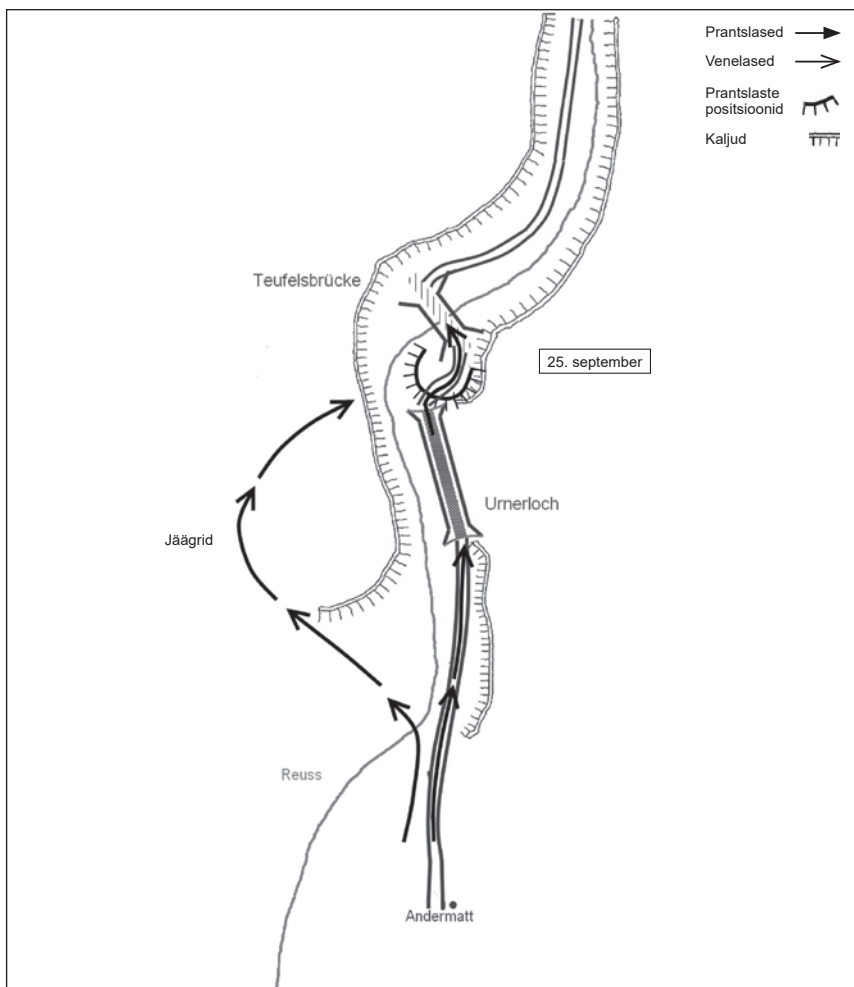
jõud või seal ei olnud üldse kaitsjaid“, ja hindab nad maksimaalselt ühe kompanii suuruseks.⁴³ Ilmselt ei kahjustanud prantslased ka mitte silda ennast, vaid ainult juurdepääsu sellele. Grjazev annab Teufelsbrücke ületamisest teistsuguse kirjelduse: ta nimetab oma lugu igavaks, kuid ütleb, et see annab edasi „sündmustiku ilma igasuguste väljamõeldiste ja väljajätmisteta“. Grjazev tunnistab, et venelased tundsid end Urnerlochi tunnelis edasi liikudes, nagu nad „oleksid sisenenud põrgusse“, kuid eitab vastupanu nii tunnelis kui ka Teufelsbrückel.⁴⁴ Igal juhul, kui prantslased osutasid sümbolsetki vastupanu tunnelis, pidi jäägrite rünnak üle Reussi ja ümber Urnerlochi tunneli mängima otsustavat rolli selle murdmisel.⁴⁵

1799 goda, 3. kd, 492, 497, 498. Miljutin oletab, et Teufelsbrücke ületamise romantiseeritud versiooni autor võis olla Suvorovi sekretär Jegor Fuchs. Siiski esitab Miljutin selle versiooni kui fakti. Ükski pealtnägija ei maini, et suurtükivägi jäi Urnerlochi, ja Suvorovi aruandest selgub, et episood, kus suurtükk tulistas kartetšiga piki kitsast rada silla poole tungivaid venelasi, ei toimunud mitte Teufelsbrücke juures, vaid ühe teise silla juures Altdorfi lähedal. „Donesenie Suvorova,“ 407. Terrass Urnerlochi tunneli väljapääsu juures on nii väike, et sinna võis mahutada pigem kaks rühma kui kaks pataljoni, ja Urnerlochi tunneli väljapääs ei paista ühestki teisest kohast. Vene kaasaegsete joonistatud sketš kujutab ainult Prantsuse piilureid jõe läänekaldal, mitte kahte pataljoni. Duffy, *Eagles*, 189. Ei ole kahtlust, et enamik Prantsuse jõudusid lahkus Teufelsbrückelt enne Suvorovi eelväe väljailumist, et vältida võimalikku Auffenbergi üksuste varitsust, ja väike järelevägi pidi taganema niipea, kui jäägrid olid neist möödunud. Lugu musketäridest, kes ronisid üle idakalda kaljude Urnerlochi kohale, on ilmne valetave, sest mööda püstloodis kaljusid ei ole võimalik üles ronida; allgallikates mainitud musketärid võisid Urnerlochi tunnelist väljumise järel üksnes ronida 20 m kõrguse kaljuse künka otsa.

⁴³ Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 113.

⁴⁴ Grjazev kirjutab loo romantiseeritud versiooni kohta sarkastiliselt: „Mis puutub Teufelsbrücke imepärasesse ületamisse, siis näitas inimkonna leidlik geenius oma elavat kujutlusvõimet ja esitas meie valitsejale värvika pildi, väites [---], et ohvitserid [---] sidusid oma mõõgarihmadega kokku osaliselt põlenud prussid. Ma ise tegin Teufelsbrücke ületamise kaasa, meie polk oli alati eelväes, kuid seda ma ei näinud. Ette saadetud mehed kinnitasid osaliselt põlenud prussid ja plangud, panid juurde ka uusi ning [silla ületamine] oli võimalik asjakohase ettevaatusega.“ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 201. Kuid Grjazev oli peaväe avangardis, samal ajal kui teised pealtnägijad kinnitavad, et silla vallutas Rosenbergi diviis. Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 198. Asjaolu, et Suvorov magas silla „rünnaku“ ajal, kinnitab kaudselt Grjazevi versiooni ja osutab, et seal ei toimunud tõsisemat kokkupõrget, Duffy, *Eagles*, 193.

⁴⁵ Teufelsbrücke oli vilets positsioon: niipea, kui venelased väljusid Urnerlochi tunnelist, oli silla kaitsmine põhjendamatu, sest kaitsjad pidid sattuma püstloodis kaljusse uuristatud kitsale teele, mis oli avatud tulele kõrgemalt vastaskaldalt. See oli pigem Urnerloch kui Teufelsbrücke, kus prantslased võisid teha katse venelased alla paisata, kuid niipea kui Vene jäägrid kahlasid läbi jõe ja ronisid kaljudele, mis kõrgusid Urnerlochi tunneli väljapääsu kohal, pidid selle kaitsjad taganema.

Joonis 5. Rünnak Teufelsbrückele

Pärast Teufelsbrücke ületamist marssis Suvorovi vägi mööda Reussi orgu alla, pühkides minema prantslaste väikesed järelväeüksused, mis pidid tema edasiliikumist aeglustama (vt joonis 6). 26. septembril jõudis Suvorov koos tema vägedega liitunud Auffenbergi brigaadiga Altdorfi Reussi jõe idakaldal Vierwaldstättersee lõunakalda lähedal. Lecourbe viis enamiku oma kahe brigaadi üksustest, milles sel ajal oli umbes 5000–6000

meest,⁴⁶ jõe läänekaldale, purustas kõik üle jõe viivad sillad ja paigutas oma jõud piki Reussi jõge, et takistada venelasi sildu taastamast.⁴⁷ Altdorfi jäeti Suvorovit tõrjuma ainult 700–900 meest,⁴⁸ kelle venelased kerge vaevaga linnast välja löid.

Plaani muutmine: sõjahõõrdumine

Nüüd, kui Suvorovit lahutas Schwyzi linnast Alpide jalamil, kus ta pidi kohtuma austerlastega, veel ainult 17 kilomeetrit, avastas ta, et tee, mida mööda ta kavatses jõuda Schwyzi, lõppes juba Flüeleni külas Altdorfist veidi põhja pool Vierwaldstättersee idakaldal. Kõrged püstloodis kaljud kerkisid mõlemal järvekaldal otse veest ning see ei lubanud neist üle ronida ja põhja poole liikuda ei ühel ega ka teisel pool järve.⁴⁹

Veel enne seda, kui Suvorov oli Šveitsi jõudnud, oli Šveitsi kolonel Ferdinand de Rovérea venelasi hoiatanud, et ainus tee Altdorfist Schwyzi läheb üle 2073 meetri kõrguse Chinzig Chulmi mäekuru ja piki rasket mägirada Muota jõe orgu, mis ulatub Schwyzini.⁵⁰ Kui Suvorov lähenes Altdorfile, võis ta ikka veel loota, et leiab tee, mis kulgeb piki

⁴⁶ Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 116.

⁴⁷ Duffy, *Eagles*, 198.

⁴⁸ Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 41.

⁴⁹ *Ibid.*, 39. Paljud venelaste väited, et austerlasid eksitasid Suvorovit, rääkides talle „kitsast rajast“, mis viib Altdorfist Schwyzi piki Vierwaldstättersee idakallast, on valed. Lopatin, *Suvorov*, 732; Rostunov, *Generalissimus*, 461–462; Leštšinski, „Ital’anskij i Švejcarskij pohody“, 124; Ljubomir Beskrovnõi (Любомир Бескровный), „Strategiâ i taktika Suvorova“ („Стратегия и тактика Суворова“) – *Suvorovskij sbornik*, 39; Šišov, *Suvorov*, 393. Miljutin ja teised vene ajaloolased, kes eeldavad austerlaste reeturlikkust, ei toeta oma spekulatsioone ühegi tõendiga. Tegelikuses pärineb väide, et austerlased mainisid „kitsast rada“, ainult Hotze kirjast Suvorovile kampaania eelõhtul, mil ta lihtsalt kirjutas, et pigem Auffenberg kui Suvorov oleks võinud „liikuda mööda kitsast rada Schwyzi kantonisse ja minuga seal ühineda“. Hotze Suvorovile (10. septembril 1799), Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 480. Ta ei kirjutanud ei seda, et see rada läks piki järve kallast, ega ka mitte seda, et see viis Schwyzi linna; ta pidas ainult silmas, et seal oli rada, mis viis Schwyzi kantonisse. Niisugune rada oli tõepoolest olemas – üle Chinzig Chulmi mäekuru. Nii Suvorov kui ka Weyrother võisid seda kõrvalist ääremärkust väärtalt tõlgendada kui kinnitust, et rada, mis viis Altdorfist Schwyzi, kulges piki järve idakallast. Lõpuks kasutas Suvorov rada, mida Hotze oli soovitanud Auffenbergi brigaadile.

⁵⁰ Duffy, *Eagles*, 160, 161.

Vierwaldstätterseed, kuid kui selgus, et sellist teed ei ole olemas, oli ta valmis halvima stsenaariumiks ja andis oma väele korralduse marssida üle Chinzig Chulmi mäekuru. Suvorov jättis Rosenbergi diviisi järelväena Altdorfi, et kaitsta varustusvoore Altdorfi läbimise ajal Lecourbe'i üksuste rünnakute eest, misjärel diviis pidi vooridele järgnema. Sõduritel kulus 16 kilomeetri läbimiseks üle mäekuru 12 tundi. Eelvägi alustas mäkketõusu 27. septembril, kuid kogu väel, kaasa arvatud aeglane varustusvoor, kulus Muota orgu jõudmiseks neli päeva.⁵¹ Venelaste aruannetes retkest üle Chinzig Chulmi on väidetud, et „iga eksisamm ähvardas surmaga“,⁵² „paljud õnnetud surid piinarikkal moel: mõned külmast, kurnatusest ja näljast, kuid paljud teised kukkusid kaljudelt alla ja surid hirmsat surma kaljulõhedes“. ⁵³ Tegelikuses on rada mäekurule küll mudane ja libe, kuid täiesti ohutu; lehmakoogi sisse astumine on suurim oht, mis võib matkajat Chinzig Chulmi ületamise ajal ähvardada.⁵⁴ Üledramatiseeritud lugusid ei põhjustanud mitte niivõrd retke tegelik raskus, kuivõrd selle ettekujutus sõdurite meeltes: neile oli mäestik võõras, nad olid alatoitumusest nõrgad ja pikast teekonnast kurnatud. Paljud pidid veetma öö mäekurul ülalpool metsapiiri, oma läbiligunenud suvevormides jäise tuule ja vihma käes pisikeste vinduvate lõkete ümber, mille küttematerjaliks olid ühe lammutatud küüni seinaplangud,⁵⁵ ning paljud pidid seetõttu külmetama.

⁵¹ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 233, 235.

⁵² Petruševski, *Generalissimus*, 583.

⁵³ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 230. Vene autorite sõnul läks üle kõrgete kaljude järsk lumega kaetud rada, mis „oli sel aastaajal ligipääsetav ainult julgetele küttidele, kes olid harjunud ronima mööda tohutuid kaljusid ja kaugeid jäävälju“. *Ibid.*; Al'tgovzen, „Polkovodčeskoe iskusstvo“ – *Suvorovskij sbornik*, 146. Tegelikuses ei olnud Chinzig Chulmi mäekurul mingit jäävälja, pealtnägijad nimetavad teel Muota orgu äärmist kurnatust, äikesetorme ja külma tuult, aga mitte lund.

⁵⁴ 19. sajandil Suvorovi trassi uuesti läbinud Šveitsi kindralstaabi ooberstleitnant Rudolf von Reding-Biberegg avastas, et vene autorid olid „retke raskusi suuresti üle paisutanud. Nad kirjutavad haigutavatest kuristikest, kuhu langesid hobused ja ratsanikud, kohutavatest koobastest, [---] hirmutavatest kaljustest ja radadest peadpööratavates kõrgustes. Igaüks, kes on kõndinud üle kuru, teab, et tegelikult [---] võivad sõdurid selle ületada kergesti ja turvaliselt isegi koos hobustega, kes ei ole mägedega kohanenud. Selle parimaks tõestuseks on asjaolu, et [kohalikud] elanikud [---] on hobuste ja kariloomadega üle kuru käinud juba igiammustest aegadest.“ Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 54–55. Ma võin von Reding-Bibereggi väite õigsust kinnitada.

⁵⁵ Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 205.

Pärast mäekurult laskumist soojendasid külmetavad sõdurid end Mouta oru esimeses külas üles ja kütsid ära kogu puidu, mille suutsid leida – tarad, laudauksed ja majade laudpõrandad.⁵⁶

Suvorov teadis, et mägiälad on hõredalt asustatud ja et suurt midagi peale heina pole võimalik rekvireerida.⁵⁷ Sõdurid olid selleks ajaks, kui nad jõudsid Altdorfi, juba ära söönud kogu oma seljakottides olnud toidunormi, kuid suurem osa vooridest varustusega oli mitme päevateekonna jagu maha jäänud. Et Suvorov oli Altdorfi saabudes juba niigi ajakavast ühe päeva taga⁵⁸ ja võis kohtumisele austerlastega Schwyzis järgnevail päevil veelgi rohkem hilineda, liikus ta Muota orgu, ilma et oleks voore järele oodanud. Kuivikud, mida vedasid need vähesed muulad, kes suutsid väega sammu pidada, said pidevas vihmajasus märjaks ja läksid halvaks.

Teel Muota orgu suri palju veoloomi kurnatuse tõttu. Teised olid graniitkaljudel oma kabjarauad kaotanud ja liikusid valu tõttu aeglaselt. Vooride aeglase edenemise ja nende üha suurema kurnatuse tõttu kärbiti pärast St. Gotthardi kuru ületamist sõdurite toiduratsioone. Retkel Muota orgu hakkasid nad juba kannatama alatoitumuse all. Grjazev kirjeldab, kuidas nad närisid juurikaid, mida nad olid maa seest välja kaevanud. „Liha oli nii napilt,“ kirjutab ta, „et olime sunnitud sööma ka selliseid tükke, mida muidu oleksime järelejäetud väärteks pidanud; isegi loomanahad läksid käiku: me lõikasime need väikesteks tükkideks, kõrvetasime karvad tule kohal maha ja torkasime nahatükid püssivarraste otsa, küpsetasime need [peamiselt] oma ettekujutuses ja sõime pooltoorelt.“⁵⁹ Sõdurid olid nii näljased, et kui nad võtsid kohalike talupoegade põldudelt kartuleid, ei suutnud nad oodata, kuni need keedeti, vaid sõid toorelt. Nad veristasid talunike kariloomi ja sõid toorest liha; samuti sõid nad kirikutes küünlaid ja korjasid ära kogu leitud puuvilja, oli see siis küps või mitte.⁶⁰ Kuigi šveitslastelt oli võimalik juustu osta, arvasid sõdurid sinihallitusjuustust, et see on halvaks läinud, ega söönud seda.⁶¹

⁵⁶ Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 56, 137.

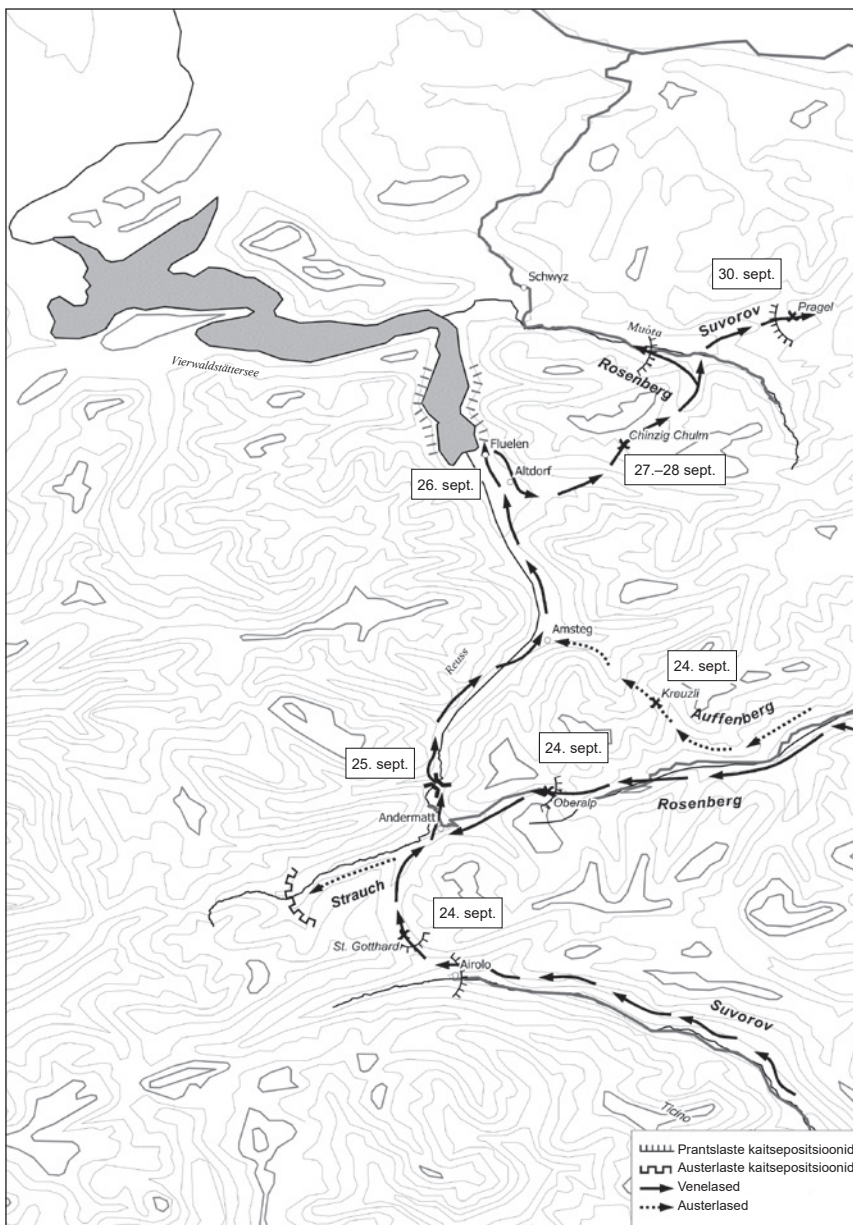
⁵⁷ *Ibid.*, 134.

⁵⁸ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 232.

⁵⁹ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 204, 205.

⁶⁰ Lopatin, *Suvorov*, 520.

⁶¹ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 205; Petruševski, *Generalissimus*, 582.

Joonis 6. Suvorovi retk St. Gotthardilt Pragelisse

Ootamatult pikaks veninud retkel kõrgmägedes mööda viletsaid mägi-
radu ja pidevas vihmas hakkasid sõdurid Suvorovi üle nurisema: „Viimse
arunatukese kaotanud vanamees on meid vedanud Jumal teab kuhu.“⁶²
Kui Suvorov seda porisemist kuulis, püüdis ta naljade, ekstsentrilise käi-
tumise ja karismaatiliste kõnedega sõdurite võitlusvaimu tõsta, nimetades
neid „imevägilasteks“ (чудо-богатыри).⁶³ Kui toredatest kõnedest dist-
sipliini alalhoidmiseks enam ei piisanud, taastasid Vene ohvitserid korra
drastiliste abinõudega. Polguülem Maksim (Otto Friedrich Magnus von)
Rehbinder käskis oma sõduritel „argpüksid täakidega surnuks torgata ja
nagu kärnased lambad karjast välja visata: argpüksid võivad lahingu nur-
jata, nad on sama nakkusohtlikud nagu katkutõbised“.⁶⁴ Suvorovi moraali
alalhoidmise meetodid kaldusid siiski pigem prääniku kui piitsa poole ja
need osutusid selle lühikese kampaania ajal asjakohaseks.

Olles laskunud 28. septembril Muota orgu, sai Suvorov teada, et
Masséna oli 25. ja 26. septembril purustanud Rimski-Korsakovi korpuse
ning tapnud, haavanud ja võtnud vangi 8000 selle 27 000 sõdurist, mis-
järel venelased olid korratuses Saksa piiri poole põgenenud.⁶⁵ Rimski-
Korsakovi lüüasaamine muutis Suvorovi retke läände Schwyzi mõttetuks
ja ohtlikuks, sest Masséna oli sinna parajasti koondanud oma põhijõud.⁶⁶
Suvorov hakkas kaaluma võimalust liikuda vastassuunas, itta, üle madala,
1550 m kõrguse Prageli mäekuru Linthi orgu, Austria liitlasvägede poole,
kuid ta avastas, et Prantsuse kindral Nicolas Jean-de-Dieu Soult on
purustanud Hotze, kes püüdis liituda Suvoroviga. Soulti diviis, mis oli
nüüd valmis Suvorovi vastu võitlema, seisis Linthi jõe suudme lähedal
Alpide põhjapoolse väljapääsu lähedal ning osa Gabriel Molitori juhitud

⁶² Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 309.

⁶³ Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 256.

⁶⁴ *Ibid.*, 223.

⁶⁵ Duffy, *Eagles*, 220.

⁶⁶ Suvorov ja tema järel enamik vene ajaloolasi väidavad, et viiepäevane viivitus Tavernes, kus venelased ootasid austerlaste lubatud muulavoori, oli saatuslik, sest Suvorov ei saanud liituda Rimski-Korsakoviga Zürichi juures, kus Masséna viimast ründas ja lõi. Lopatin, *Suvorov*, 730; Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 280; Petruševski, *Generalissimus*, 586. Tegelikult oleks Suvorov igal juhul hiljaks jäänud, sest ta avastas, et Mortier oli blokeerinud väljapääsu Muota orust Schwyzi, ja tema järelvägi jõudis Zürichist 74 kilomeetri kaugusel asuvasse Muotathali külla alles 30. septembri hilisel pärastlõunal. Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 277, 290.

Prantsuse brigaadist tõkestas Prageli mäekuru ja Muota oru idapoolset väljapääsu; Lecourbe'i brigaadid aga, mis jälitasid Suvorovi järelväge, sulgesid raja üle Chinzig Chulmi mäekuru, blokeerides sellega taganemistee. Suvorov mõistis, et kogu tema retk üle Alpide oli nurjumisele määratud ja tema vägi Muota orus sissepiiratud löksu langenud. 29. septembril peetud sõjanõukogu istungil pidas ta tulise kõne, mis tema ohvitserid üles ärritas. Bagration meenutas: „[M]a olin [---] niisuguses eufoorilises meeleolus, et kui meid oleksid rünnanud ka vaenlaste müriaadid, oleksin ma olnud valmis nendega võitlema [---]. Kõik tundsid samamoodi.“⁶⁷ Suvorov otsustas murda läbi Prageli mäekuru ja tungida seejärel Alpide põhjapoolse väljapääsu kaudu Linthi jõe suudme lähedale, lootuses ühineda senini seal paiknenud Austria vägedega.⁶⁸ Pärast varustusvooride saabumist ja mõningaid rekvireerimisi oli Suvorovi väel toiduaineid viieks päevaks. Sõjanõukogu otsustas kärpida sõdurite toidunormi poole võrra, et toitu jätkuks kuni kümneks päevaks.⁶⁹

Järgmisel päeval, 30. septembril, alustas Suvorov liikumist Prageli mäekuru poole ja jättis Rosenbergi diviisi järelväena retke katma – eeldati, et Schwyzist ründab Prantsuse diviisi Edouard Mortieri juhtimisel.⁷⁰ Osa Gabriel Molitori 3500-mehelisest brigaadist⁷¹ osutas Prageli kuru juures Suvorovi 4200 venelasest ja austerlasest koosnevale eelväele⁷² kangekaelset vastupanu, mis jätkus järgmise päevani, 1. oktoobrini. Esimese lahingupäeva lõpuks olid prantslased sunnitud taganema teisele poole Klöntalerseed ja tõkestasid ainsa kaljudesse uuristatud teeraja, mis viis järve põhjakaldale (vt joonis 7). Oma vallutamata näivalt positsioonilt surus Prantsuse brigaad musketi- ja suurtükitelega venelased maadligi. Viimaste väikesekaliibrilised mägikahurid olid liiga väikese laskeulatusega, et tõhusalt võidelda prantslaste välisuurtükidega, mis olid paigutatud platoole teisele poole mäekitsust.⁷³ Venelased veetsid öö järve ääres

⁶⁷ Lopatin, *Suvorov*, 733.

⁶⁸ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 513.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Lopatin, *Suvorov*, 359.

⁷¹ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 284. Phipps hindab Molitori väetüksuse suuruseks sel ajal 2599 meest. Phipps, *The Armies of the First French Republic*, 5. kd, 153.

⁷² Duffy, *Eagles*, 226.

⁷³ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 211.

lahtise taeva all, lõdisedes magamatuna külma vihma käes.⁷⁴ Kuid nad saatsid kaks polku üle järve põhjakalda kaljude ja veel ühe polgu mööda järve lõunakallast, et haarata prantslaste positsiooni mõlemalt tiivalt.⁷⁵ Haaramine lõunakaldalt ebaõnnestus, sest järvega piirnev kõrge kalju langes otse vette, kuid kurnava öise marsiga põhjakalda kõrgeimasse tippu, kusjuures kaks polku pidid ronima mitusada meetrit ülesmäge läbi paksu märja metsa, jõudsid sõdurid üles ja olid prantslaste positsiooni selja taga. Järgmisel päeval, kui Prageli kurust jõudis Klöntalserteree äärde venelaste täiendus ja mõningat lisajõudu said ka prantslased, läksid venelased rünnakule, kombineerides otserünnaku piki prantslaste blokeeritud mägirada löögiga prantslaste positsioonide kohal kõrguvatelt kaljudelt. Pealetung algas enne koitu ja kaljudelt ründavad sõdurid ei näinud oma jala ette. Mõned neist kukkusid surnuks.⁷⁶ Nende kaotused olid siiski kergemad kui meestel, kes osalesid otserünnakus. Grjazev oli viimaste hulgas ja märkis hiljem, et „kogu kitsas rada, eriti aga platoole välja viiv lõik, oli kaetud meie meeste laipadega sellises ulatuses, et muutus läbipääsmatuks. Südamevaluga olime sunnitud nende surnukehad järve viskama, et teha tee vabaks, ja siis astuma üle oma seltsimeeste laipade kuhjade, et platoole läbi murda.“⁷⁷ Rünnak tiivalt aga sundis prantslasi oma positsioonid loovutama ja taganema alla Linthi orgu.

Samal ajal tuli üks Prantsuse diviis, mida juhtis alguses Mortier ja seejärel Masséna, 30. septembril piki Muota orgu üles ja astus lahingusse Rosenbergi järelväega. Sellel ja järgmisel päeval võitles umbes 8000-meheline järelvägi Prantsuse vägedega, mida oli kokku 9000 – 10 000 meest.⁷⁸ Pärast mitut nurjunud otserünnakut Prantsuse positsioonidele tegid venelased haarde läbi metsa piki mäejalamit, mis moodustas Muota oru põhjaserva,⁷⁹ üllatasid prantslasi ja toetasid otserünnakut, mis lõppes prantslaste korratu põgenemisega. Üle Muota jõe viival kitsal sillal

⁷⁴ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 289.

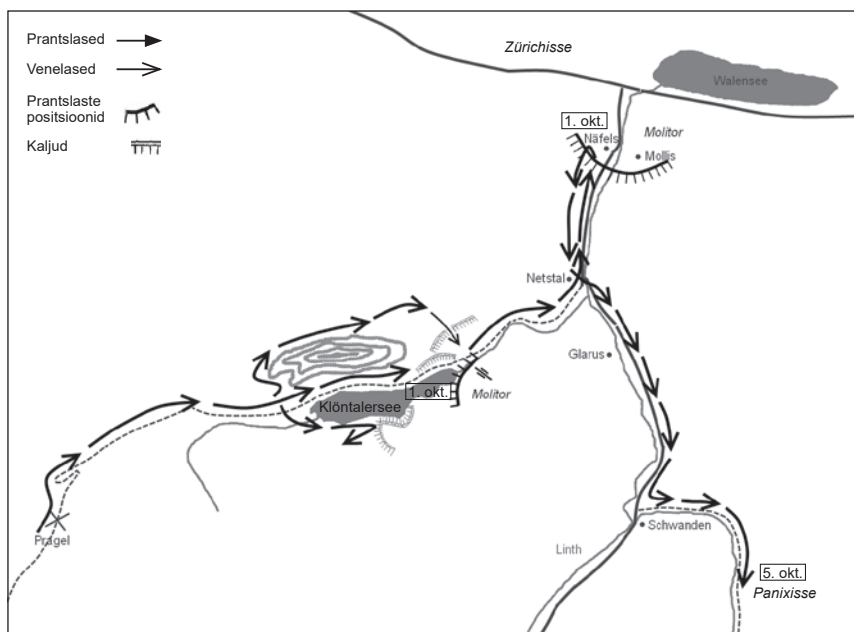
⁷⁵ Duffy, *Eagles*, 229.

⁷⁶ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 282, 295.

⁷⁷ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 212.

⁷⁸ Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 81, 84; Philip Longworth, *The Art of Victory* (London: Constable, 1965), 284. Phippsi väitel oli selles Prantsuse diviisis 7800 meest. Phipps, *The Armies of the First French Republic*, 5. kd, 149.

⁷⁹ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 293.

Joonis 7. Läbimurre mööda Klöntalensee kallast ja lüüasaamine Näfelsi juures

tekkinud rüseluses kukkusid paljud põgenevad Prantsuse sõdurid vette ja uppusid. Prantslased kaotasid umbes 2000 meest tapetute, haavatute ja sõjavangidena, samal ajal kui haavata sai 500–600 venelast; langenud venelaste arv ei ole teada.⁸⁰ Selle võiduga raputas Rosenberg Masséna Suvorovi järelväe küljest lahti ja järgnes üle Prageli kuru ülejäänud väele.

Mõistes, et tema korpus, millele oli koormaks hulk haavatud ja haigeid sõdureid, ei suuda kiiresti üle mägede liikuda, käskis Suvorov jätta Rosenbergil 600 haavatut ja haiget koos 1000 haavatud Prantsuse sõjavangiga Muota orgu koos kirjaga Massénale, milles Suvorov teatas, et venelaste haavatud usaldatakse „prantslaste humaanse kohtlemise hooleks“.⁸¹ See oli söakas palve pärast kõigi prantslaste tapmist, kes olid

⁸⁰ Suvorov keiser Franz II-le (11. oktoober 1799) – *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 382; von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 95.

⁸¹ Duffy, *Eagles*, 242; Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 298; 3. kd, 520.

end St. Gotthardil vangi andnud. Siiski kohtlesid prantslased vange inimlikult ja andsid neile arstiabi.⁸²

Pärast saabumist Linthi orgu jälitas Suvorov prantslasi piki Linthi jõge allavoolu Náfelsi linnani Alpide väljapääsu juures, kus prantslased peatusid ja tõkestasid ühtlasi oru mõlemal jõekaldal, muutes sellega haaramise võimatuks. Vene eelvägi ja Molitori brigaadi riismed olid suuruselt võrdsed,⁸³ kuid ka seekord ei saanud venelaste mägikahurid prantslaste välisuurtükiväe vastu. 1. oktoobri lahingus käis Náfels kibedas võitluses mitu korda käest kätte, kuid viimaks lõppes venelastel laskemoon ja nad ei suutnud läbi murda. Võttes arvesse lähedal paiknevat Soulti diviisi, Vene suurtükkide allajäämist Prantsuse omadele, laskemoonapuudust ja suurvürst Konstantini survet, kes reisis turistina Suvorovi vägedega kaasa, otsustas järgmisel päeval kogunenud sõjanõukogu loobuda läbi-murdekatses ja taganeda üle 2407 meetri kõrguse Panixi mäekuru Reini ülemjooksu orgu, mis oli austerlaste käes.⁸⁴

Kuigi Šveitsi kampaania kõik varasemad kokkupõrked prantslastega olid lõppenud Vene võiduga, oli Alpidest väljamurdmise nurjumine Náfelsi juures strateegiline lüüasaamine, mis tühistas kõik eelnenud võidud ja oli viimane kirstunael strateegilises plaanis, mis eeldas liitlasvägede koostööd Šveitsis.⁸⁵ Enne Panixi mäekurule marssimist jätsid venelased taas 400 oma haiget ja haavatud sõdurit prantslaste meelevalda koos kirjaliku palvega säästa nende elu.⁸⁶

⁸² Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 273.

⁸³ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 518; Duffy, *Eagles*, 241. Phipps kinnitab, et sel hetkel seisis 4700 Prantsuse sõduri vastas 7000 Vene sõdurit. Phipps, *The Armies of the First French Republic*, 5. kd, 156.

⁸⁴ Suvorov ertshertsog Karlile (7. oktoober 1799) – *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 354; Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 521.

⁸⁵ Oma raportis tsaar Paulile ei kirjuta Suvorov sõnagi lahingust Náfelsi juures, vaid esitleb oma kampaaniat hiilgavate võitude reana, kuigi ta kaalus isegi tagasi Itaaliasse taandumist, mis oleks olnud täieliku läbikukkumise möönmine. „Donesenie Suvorova,“ 388–422.

⁸⁶ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 302; Bogdanovitš, *Pohody Suvorova*, 183.

Plaan vanapaberiks: taganemine

5. oktoobril, kui järelvägi Rosenbergi juhtimisel oli Suvoroviga uuesti ühinenud, alustati liikumist Reini orgu. Prantslased jälitasid venelasi tarmukalt ja tekitasid Bagrationi juhitud järelväele nii raskeid kaotusi, et see suutis vaevu oma hävingut vältida ja peajõudude juurde tagasi jõuda. Nad pidid isegi maha jätma oma laeka, milles oli 30 000 franki.⁸⁷

Weyrotheri sõnul murdsid taganemislahingud venelaste võitlusvaimu. Neid oli juba räsitud lahinguväsimus, läbimurde ebaõnnestumine Näfelsi juures ja raskused, mida oli tulnud taluda harjumatuses mäestikuludes.⁸⁸

Selleks ajaks olid enamiku Vene sõdurite saapad kivistel mägiradadel nii katki kulunud, et ohvitserid ja ka hilisemad autorid nimetasid Suvorovi väge „enamjaolt paljasjalgseks“, mis, kuigi võib olla liialdus, annab siiski tunnistust nende jalanõude nigelast seisukorrast.⁸⁹ Kindral Rehbinderi saapad olid ilma taldadeta ja ta löikas oma sinelist tükke, mille mähkis ümber jalgade, samamoodi tegid ka paljud sõdurid.⁹⁰ Teised aga võtsid saapad 1400 Prantsuse sõjavangilt,⁹¹ kelle nad seejärel konvoeerisid paljajalu üle Prageli ja Panixi mäekuru. Venelased määrasid ühele Šveitsi linnale kontributsiooniks 700 paari saapaid ja kui linnaelanikud ei suutnud nii palju anda, võtsid sõdurid need otse linlaste jalast.⁹² Sõdureid nõrgestas ka alatoitumus: mitme päeva jooksul oli nende toidunormi vähendatud ühe neljandikuni tavalisest.⁹³

6. oktoobril hakkas paljasjalgne ja nälgiv Suvorovi vägi Panixi mäekurule ronima. Kurule viiv mägirada oli kaetud poole meetri paksuse värske lumega.⁹⁴ Seni oli suurem osa Suvorovi korpusest suutnud lund

⁸⁷ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 218; von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 125.

⁸⁸ Duffy, *Eagles*, 248.

⁸⁹ Suvorov Rastoptšinile (13. oktoober 1799) – *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 387; Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 205; Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 118, 132; Lopatin, *Suvorov*, 519; Petruševski, *Generalissimus*, 585.

⁹⁰ Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 251; Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 205.

⁹¹ Longworth, *The Art of Victory*, 288.

⁹² Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 68, 108, 139.

⁹³ Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 254.

⁹⁴ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 219.

vältida. Ainult järelvägi oli Chinzig Chulmi ja Prageli mäekurudes pidanud läbima mõned värske lumega alad.⁹⁵ Kuid Panixi kurus mõjutas paks lumi juba tõsiselt retke kulgu. Teed oli raske leida, sest rada vonkles mööda oruserva kaljusid ega kulgenud mööda orupõhja ning värske lumi varjas nõlva järskust. Paksud pilved ja lumekeerised häirisid nähtavust.⁹⁶

Vene autorid nimetasid seda retke Kolgata teeks.⁹⁷ Suvorov võttis oma muljed Panixi kuru ületamisest kokku järgmiselt: „Ükski kirjeldus ei ole võimeline edasi andma looduse õudusi. Pelk mälestus sellest piinab me hinge.“⁹⁸ Vägi alustas tõusu mäekurule piki põhjapoolset nõlva kell neli hommikul ja kulutas hõrenevas õhus selle tippu ronimiseks terve päeva. Grjazev kirjeldas, kuidas sõdurid marssisid „piki väga kitsast jäist rada, mis oli kaldus haigutava kuristiku poole, kus iga ettevaatamatu samm või eksisamm võis viia [surmava] kukkumiseni, mis mõne mehega juhtuski.“ Nad pidid kogu oma vaprust kokku võtma, et „võidelda loodusjõudude, kõige hirmutavama ja halastamatuma vaenlase vastu“.

[Sõdurid] olid üsna haletsusväärses olukorras ja see kohutav vaatepilt tegi ülimalt kurvaks. Kogu meie vägi ja polgud läksid omavahel segi, iga mees kõndis seal, kus ta sai, [---] kõige nõrgemad kukkusid ja maksid loodusjõududele kõrgeimat hinda; need, kes tahtsid puhata, istusid maha ja vajusid igavesse unne; need, kes kõndisid, pidid võitlema kibeda külmaga jäises vihmas, mis kattis nad jääkorraga. Peaaegu külmunult suutsime vaevu liikuda ja võitlesime oma elu eest. Seal ei olnud ühtki varjualust ega isegi mitte ühtki puutükki, et teha tuli üles ja oma külmunud käsi ja jalgu soojendada. [---] Me viskasime minema või kaotasime kõik, mida kandsime, isegi relvad, mis on sõduri esmane kaitse. Igaüks mõtles ennekõike iseendale, keegi ei andnud käske ja distsipliin varises kokku.⁹⁹

⁹⁵ Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 72; Duffy, *Eagles*, 242, 252.

⁹⁶ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 305; Bogdanovitš, *Pohody Suvorova*, 186.

⁹⁷ Anton Kersnovski (Антон Керсновский), *Istoriâ russkoj armii (История русской армии)*, 1. kd, *Ot Narvy do Parizha 1700–1814 gg. (От Нарвы до Парижа, 1700–1814 гг.)* (Moskva: Golos (Голос), 1993), 191.

⁹⁸ „Donesenie Suvorova,“ 390.

⁹⁹ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 219–221.

Õhtuks oli mäekuru ületanud ainult eelvägi, ülejäänud pidid tuisust piit-sutatuna veetma öö metsapiirist kõrgemal.¹⁰⁰ Bagration meenutas: „meie sängiks olid muda ja lumi ning tekiks taevas, mis kastis meid lume ja vihmaga.“¹⁰¹ Kui sõdurid hakkasid külmuma, lubasid nende ülemad teha lõkkesid kasakate piikidest ja mägikahurite vankritest. Kahurid oldi sun-nitud kuristikku heitma. Niiviisi kaotas Suvorov kõik oma suurtükid, millega ta oli sõjaretke alustanud.¹⁰²

Mäekurult laskumine oli veel palju raskem kui tõus, sest kõrged püst-loodis kaljud tõkestasid kogu tee orgu. Kuigi rada vonkles ümber kal-jude, oli lumi selle nähtamatuks muutnud. Lumekoorikuga kaetud järsk nõlv oli libe. Ainult pooled muulad olid elanud üle tõusu Panixi mäe-
kurule¹⁰³ ja needki, kes olid sinna jõudnud, olid kaotanud oma kabja-
rauad ega suutnud jäistel nõlvadel toime tulla. Sõdurid pidid nad ühe-
kaupa kaljult alla lükkama, lootuses, et vähemalt mõned jäävad ehk ellu,
kuid enamik ei jäänud.¹⁰⁴ Lõpuks metsani jõudmist kirjeldab Grjazev:
„läbiligunenud ja porine, täielikult kurnatud ja kurbusest piinatud, lan-
gesin ma märjale samblale, kuid kohutav külm raputas kogu mu keha
ja sundis üles kargama.“¹⁰⁵ Seersant Jakov Starkov arvas, et Panixi kuru
ületamine oli palju kohutavam kui ükskõik milline Šveitsi kampaania
lahing: „Need neetud mäed olid meile põrguks! Nad piinasid meid pea-
aegu surnuks.“¹⁰⁶ Isegi sajand pärast Šveitsi kampaaniat teadsid mäekuru
lõunanõlval asuva Panixi küla elanikud rääkida, kuidas kurult laskunud
venelaste jõugud röövisid kogu toidu ja kariloomad, mille nad leidsid,
rebisid külaelanikel seljast riided ja jalast saapad ning põletasid ära kõik
plangud ja puukatused, et end üles soojendada.¹⁰⁷ Retkel üle Panixi mäe-
kuru kaotas Suvorov üle 200 mehe, kes külmusid surnuks või kukku-
sid kuristikku. Palju rohkem oli neid, kelle kehaosad olid külmavõetud

¹⁰⁰ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 305.

¹⁰¹ Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 221.

¹⁰² Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 305.

¹⁰³ *Ibid.*, 298.

¹⁰⁴ Grjazev, „Pohod Suvorova,“ 219.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 222.

¹⁰⁶ Starkov, *Rasskazy starogo voina*, 2. kd, 255.

¹⁰⁷ Lopatin, *Suvorov*, 520.

või kes olid alajahtunud, ja umbes 100 sõdurit kannatasid mõnda aega lumepimeduse käes.¹⁰⁸

Ületanud Panixi mäekuru ja jõudnud Reini jõe orgu, oli Suvorov oma korpuse Šveitsist välja viinud, jättes maa prantslastele. Tsaar Paul I käskis Suvorovi vael Venemaale naasta.¹⁰⁹ See oli 17 päeva, 21. septembrist 7. oktoobrini kestnud Šveitsi kampaania lõpp. Selle aja jooksul läbis Vene armee 270 kilomeetrit, ületades neli mäekuru.

Kuigi Suvorov võitis Šveitsi kampaania käigus mitu lahingut, juhtus see osaliselt seetõttu, et venelased olid kõigis lahingutes prantslaste suhtes kas arvulises ülekaalus või enam-vähem võrdsed, välja arvatud Rosenbergi järelväe lahingus Muota juures. Rünnakutes St. Gotthardi ja Oberalpi mäekurule ning Teufelsbrücke, samuti väikeses kokkupõrkes Altdorfi juures ületas Vene sõdurite arv tunduvalt vaenlase oma ning ka lahingus Klöntalsertersee ääres oli neil rohkem mehi kui prantslasel, kuigi viimastel oli parem suurtükivägi. Suvorovi vägi kannatas ränga kurnatuse käes, seda nii lahingute kui ka retkel üle Alpide talutud raskuste tõttu. Suvorov väitis, et kampaania lõpuks oli tal veel ainult umbes 11 500 vigastamata sõdurit ehk ainult pool nendest, kellega ta oli kampaaniat alustanud.¹¹⁰ Lisaks rasketele kaotustele elavjõus jäi Suvorov ilma kogu oma mägisuurtükiväest, enamikust hobustest ja muuladest ning paljudest käsirelvadest. Prantslased hindasid oma kaotusi Šveitsi kampaania 15 päeva jooksul 6000 langenule, haavatule ja vangilangenule – kaasa arvatud tegevus Rimski-Korsakovi, Hotze ja Auffenbergi vastu.¹¹¹ See arv ei pruugi kajastada haigeid, kuid isegi sel juhul on selge, et Alpides kaotasid prantslased vähem mehi kui Suvorov.

¹⁰⁸ Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 133; Duffy, *Eagles*, 258.

¹⁰⁹ Paul I Suvorovile (7. oktoober 1799) – *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 360.

¹¹⁰ Suvorov kirjutas 13. ja 14. oktoobril, et tal on ainult 10 000 võitlusvõimelist meest, „paljasjalgset ja alasti“, kelle hulka ei ole arvestatud kasakaid. Suvorov Rastoptšinile (13. oktoober 1799) – *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 387; Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 323. Üks Vene kindralstaabi alampolkovnik arvutas välja, et võitlusvõimeliseks oli jäänud alla 1500 kasaka. Bogdanovitš, *Pohody Suvorova*, 187.

¹¹¹ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 526.

Enamik mittevene õpetlasi ja tilluke vähemus vene ajaloolasi hindavad Suvorovi Šveitsi-kampaania läbikukkunuks,¹¹² kuid väidavad, et ta pääses hävingust tänu oma kindralite võimekale juhtimisele ja sõdurite muljet avaldavale võitlusvõimele. Suvorovi ülespuhutud aruanded kuulsusrikastest võitudest, mille ta saatis tsaar Paul I-le,¹¹³ ei suuda varjata fakti, et Šveitsi kampaania ei saavutanud oma eesmärki, prantslaste väljatõrjumist Šveitsist. Vastupidi, prantslased purustasid Rimski-Korsakovi ja Hotze ning okupeerisid varsti kogu maa. Suvorov pääses hävingust, kuid kandis nii suuri kaotusi, et Clausewitzi sõnul olid need „võrdsed kaotatud lahinguga“.¹¹⁴

Šveitsi kampaania uurijad tõstavad esile selle läbikukkumise kaks põhjust: vigane strateegia ja valesti valitud Alpide ületamise marsruut. Clausewitz arvas, et kampaania oli algusest peale nurjumisele määratud, sest see eeldas mitme suure, laiale alale hajutatud väekoondise kooskõlastatud tegevust, kusjuures ainsaks sidepidamise vahendiks olid käskjalad; need väekoondised kuulusid kahte liitlasarmeesse, millel olid erinevad poliitilised eesmärgid ja strateegilised prioriteedid ning erinev kultuur. Ta nimetas kampaania ideed tervikuna „tohtuks veaks. Selle läbikukkumine oli strateegia tagajärg, millel ta põhines, ja isegi kui poleks tehtud ühtki viga ja kui selle elluviimise ajal poleks toimunud ühtki õnnetut sündmust, poleks tulemus saanud olla palju parem. [---] Asjaolu, et see kampaania ei viinud veel halvema tulemuseni ja täieliku katastroofini, oli tingitud venelaste vaprust ja prantslaste tehtud ränkadest vigadest.“¹¹⁵

Mis puutub Alpide ületamise marsruuti, siis tagantjärele on lihtne näha, et Suvorovi peamine viga oli St. Gotthardi marsruudi valimine St. Bernhardi mäekuru ületava trassi või tee asemel, mis viis mööda Como järvest ja läbi Tirooli, kus ei olnud mingeid Prantsuse vägesid. Suvorovi

¹¹² Näiteks Blanning, *The French Revolutionary Wars*, 253; Phipps, *The Armies of the First French Republic*, 5. kd, 157; Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 133–134; Petruševski, *Generalissimus*, 604; Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 307.

¹¹³ Need sisaldasid ka vääртеавet, et Suvorov oli kindral Lecourbe'i vangi võtnud. Suvorov keiser Franz II-le (11. oktoober 1799) – *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 382. Seda valetavet kordasid hiljem faktina paljud vene ajaloolased, vt Leštšinski, „Ital'ânskij i Švejcarskij pohody,“ 129; Al'tgovzen, „Polkovodčeskoe iskusstvo“ – *Suvorovskij sbornik*, 129; Šišov, *Suvorov*, 411.

¹¹⁴ Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 133.

¹¹⁵ *Ibid.*, 149–150.

aeglane voor ja suurtükivägi, mis järgnesid palju pikemaks peetud marsruuti mööda Como järve kaudu, jõudsid Reinini enne Suvorovi väge, ilma et neil oleks teel vähimaidki probleeme olnud.¹¹⁶ Genrihh (Heinrich) Leer, üks suuremaid 19. sajandi Vene sõjalisi mõtlejaid, nimetas St. Gotthardi marsruudi valikut „rängaks strateegiliseks veaks“.¹¹⁷ Kuigi Suvorov hiljem ka tunnistas, et marsruudi valik oli ekslik, süüdistas ta tavapäraselt austerlasi, kes väidetavalt olla seda soovitanud.¹¹⁸ Kuid enne kampaania algust väitis ta, et oli otsustanud selle marsruudi kasuks, sest see lubas tal minna „otse vaenlase peale ja rünnata tema nõrgimaid positsioone, selmet kaotada aega pikkadel marssidel [ümber Alpide], mis kuluksid arglikele ponnistustele vägede ühendamiseks“.¹¹⁹ „Mägisõjas kogenematu Suvorov,“ kirjutas Petraševski, „pidas ekslikult pikka lühikeseks ja keerulist lihtsaks“¹²⁰ ning ei suutnud võtta arvesse paljusid probleeme, mida oleks tulnud ette näha. Ta ei võtnud tõsiselt prantslaste mägisõjaoskusi, nagu ka sügise sõjaretke raskust ja võimalikke logistilisi katsumusi.¹²¹ Läbi St. Gotthardi marssimise plaan oli Suvorovi vaimusünnitis ja nagu kirjutas Leer, ükski väidetav austerlaste viga „ei võta süüd Suvorovilt; ei ole vahet, kas kindral tegutseb oma plaani järgi või lähtub kellegi teise nõuannetest: au ja kuulsus edu korral või hukkamõist nurjumise puhul pannakse ainult tema õlule, sest see oli tema, kes vastutas plaani elluviimise eest“.¹²²

Siiski tunnustavad isegi need autorid, kes nimetavad Šveitsi kampaaniat ilmseks ebaõnnestumiseks, Vene kindraleid ja sõdureid, kes tegid kõik võimaliku, et leevendada vigase strateegia kohutavaid tagajärgi,

¹¹⁶ Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 112.

¹¹⁷ Orlov, *Pohod Suvorova*, 82.

¹¹⁸ Petruševski, *Generalissimus*, 566. Enamik vene ajaloolasi toetasid seda teesi ja mõned isegi tõlgendasid väidetavat Austria soovitusi kui reetmist. Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 3. kd, 477; Lopatin, *Suvorov*, 730. Süüdistused on alusetud: esiteks, von Reding-Biberegg kinnitab, et Suvorov valis marsruudi üle St. Gotthardi vastupidiselt austerlaste esialgsele nõuandele, milles soovitati teed üle St. Bernhardi; teiseks, nagu täheldab Petruševski: „Keegi ei saa [austerlastele] omistada reetlikkust või pahatahtlikkust, sest Suvorovi läbikukkumine [---] häiris otseselt nende enda strateegiat.“ Von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 20; Petruševski, *Generalissimus*, 566.

¹¹⁹ Suvorov Hotzele (13. september 1799) – *Istoriâ rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g.*, 3. kd, 290.

¹²⁰ Petruševski, *Generalissimus*, 565.

¹²¹ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 308; von Reding-Biberegg, *Pohod Suvorova*, 22.

¹²² Orlov, *Pohod Suvorova*, 83.

näidates üles silmapaistvaid taktikalisi oskusi ja suurepärasest vastupidavusest.¹²³ Clausewitz kirjutab: „Kui ka Suvorovi kampaania tegelik tulemus oli pigem lüüasaamine kui võit, oli see [lahingu]moraali seisukohalt pigem võit kui kaotus.“ Vene sõdurid „pidid tajuma seda retke nagu raevutsevat suurvett, mis pühkis minema kõik vaenlase ehitatud tammid, [---] ja iga niisuguse tammi purustamist kui võitu“.¹²⁴ Clausewiti järeldusi toetab vene autorite koor, kes väidab, et „see nurjunud kampaania tõi suurema au ja kuulsuse kui hiilgavaim võit“.¹²⁵ Nagu sedastas üks neist: „Friedrich II Leutheni kampaania oli elegantne; Napoleoni Itaalia kampaania oli hiilgav; Suvorovi Šveitsi kampaania teenis ära igavese aupaiste. Ükski rahvas ega armee pole kunagi saavutanud nii rabavat moraalset võitu loodusjõudude üle.“¹²⁶ Miljutin väidab, et „Šveitsi kampaania oli tegelikult Suvorovi sõjalise hiilguse kõrgpunkt“,¹²⁷ ja paljud autorid tsiteerivad Masséna apokrüüfist ütlust: „Ma vahetaksin kõik oma 42 sõjalist kampaaniat Suvorovi Šveitsi kampaania vastu.“¹²⁸ Kartmatu sõjaretk üle Alpide on kinnistatud Vene ajaloomällu ja selle kuulsusrikkuse rõhutamine on varjutanud tema ülimalt strateegilise nurjumise.

Kokkuvõte: Šveitsi kampaania õppetunnid

Strateegia mõistes näitas Šveitsi kampaania, et mägedes on vigade tegemiseks paratamatult vähem ruumi kui tasandikel. Alpide sõjaretk oli ettevalmistamata operatsioon ja see oli tema nurjumise peamine põhjus. Mägedes peab strateegia olema lihtne, sest side- ja logistilised probleemid häirivad pidevalt pikkade vahemaade kaugusele hajutatud suurte väekoondiste kooskõlastatud tegevust, kuid seda on ka raske lihtsamaks

¹²³ Petruševski, *Generalissimus*, 604.

¹²⁴ Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 133–134.

¹²⁵ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 307.

¹²⁶ Kersnovski, *Istoriâ rusškoj armii*, 1. kd, 92.

¹²⁷ Miljutin, *Istoriâ vojny 1799 goda*, 2. kd, 309.

¹²⁸ Beskrovnõi, „Strategiâ“, 39; Al'tgovzen, „Polkovodčeskoe iskusstvo“ – *Suvorovskij sbornik*, 151; Nikolai Šatagin (Николай Шатагин), „Velikij russkij polkovodec“ („Великий русский полководец“) – *Suvorovskij sbornik*, 25; Orlov, *Pohod Suvorova*, 82. Ükski ajaloolane ei viita sellele Massénale omistatud lausele.

teha, sest maastik jaotab armeed vältimatult osadeks ning ka ilm muudab asja keerulisemaks, pakkudes üllatusi lisaks nendele, mida vaenlane on ette valmistanud. Mägedes on lihtsam kui tasandikel nii üllatada kui ka üllatuda, sest maastik tõkestab luureinfo hankimist ja varjab manöövreid: Suvorovi vägi sai St. Gotthardi, Oberalpi ja Chinzig Chulmi mäekurudele lähenedes täieliku üllatuse osaliseks ja prantslased ei suutnud venelasi peatada mitte ühelgi neist suurepärasest kaitsepositsioonidest. Kuid halb ilm võib rivist välja viia rohkem mehi kui vaenlase tegevus, nagu Suvorov teada sai, kui ta liitis kokku oma väe kogukaotused. Sellepärast tuleb enne kampaania algust teha tõsiseid jõupingutusi mägisõja võimaliku lahinguvälja üksikasjalikuks tundmaõppimiseks, sealhulgas pöörata tähelepanu selle kaardistamisele ja kliimatingimuste analüüsile, et hõrendada „määramatuse udu“, leevendada ilmastikuteguri mõju ja vältida šokeerivaid avastusi nagu see, mis ootas Suvorovit Vierwaldstättersee ääres, kus selgus, et teed Schwyzi polegi olemas. Väejuhid peavad olema piisavalt paindlikud niihästi oma taktikas kui ka strateegilistes plaanides, et kohaneda tegelike oludega, mida nad ei ole suutnud ette näha, nagu tegi Suvorov Muota orus, kui ta valis täiesti uue liikumissuuna. Seetõttu peavad mägedes ka strateegilisi otsuseid langetama kõrgemad välikomandörid, mitte nende kindralstaabiülemad, kes on kaugel ja kellel pole tegelikkusele vastavat pilti ei keskkonnast, milles nende sõdurid tegutsevad, ega ka mitte nende lahingumoraalist. Et operatsioonid mägedes toovad kaasa rohkem füüsilisi ebamugavusi kui operatsioonid tasandikel ja halval ilmal on raskemad tagajärjed, tuleb teha eraldi jõupingutusi sõdurite võitlusvaimu hoidmiseks. Veel enam, Suvorovile selgus, et ainuüksi mäestikukeskkond, seda isegi ilma vaenlaseta, tekitas professionaalsetele Vene sõduritele kannatusi; see osutab, et mägedes tegutsemiseks mõeldud üksused tuleks ideaalis värvata mägi-aladelt, mille elanikud on sellise keskkonnaga harjunud.

Taktikaliste õppetundidena näitas Šveitsi kampaania, et arvuline üleolek toob mägedes vähem kasu kui tasandikel, sest sageli takistab mäginne maastik olemasolevate üksuste koondamist kindlasse punkti ja võib aidata käputäiel sõduritel kinni pidada palju suuremat jõudu. Hea liikuvus ja taktikalised manöövrid – nagu venelaste rünnakud St. Gotthardi ja Oberalpi mäekuru ning Teufelsbrücke juures, aga ka haaramised Muota orus ja Klöntalersee ääres – on seetõttu hädavajalikud korralikult kaevunud

vaenlase positsioonide vastu, olgugi et sellised manöövrid võivad sagedasti nurjuda läbimatu maastiku tõttu. Kuna mõlemad pooled mõistavad, et mäGINE maastik võib nende tugevust märgatavalt suurendada, on elutähtis kiiresti hõivata head positsioonid, enne kui seda teeb vaenlane. Veel enam, nagu kirjutas Clausewitz oma uurimuses Šveitsi kampaaniast: „Mägisõja pidamine viib väekoondiste laiali pihustamiseni; nende eri osad võitlevad sageli omapäi, mis tähendab, et nad peavad haarama initsiatiivi. See kehtib nii [---] kindralite kui ka [---] iga sõduri kohta.“¹²⁹ Jalavägi peab selgeks õppima mägisõja erilise taktika ja sõduri individuaalne väljaõpe mägisõjaks peab olema mitmekülgsem kui tema ametivennal, kes tegutseb tasandikel. Need, kes plaanivad sõdida mägedes, peavad oma elavjõu välja õpetama mäestikukeskkonnas, et siluda „sõjahõõrdumist“. Jalaväge peab toetama mägisuurtükivägi, mis tavalisest välisuurtükiväest paratamatult nõrgemana suudab siiski piisavalt toetada maastikul, mis on tavalistele kahuritele ligipääsmatu.

Logistika on mägisõja puhul tihti kõige olulisem ja kindralstaap peab suutma ette näha, mida sõdurid saavad teha ja mida nad ei saa teha ühel või teisel hooajal, mille tingib maastik, millel nad tegutsevad. Logistilised probleemid on tohutud: edasiliikumine on aeglane ja kurnav ning lühemad, kuid järsemad rajad nõuavad tihti rohkem aega kui pikemad, kuid mööda laugemaid nõlvu kulgevad teed. Mägismaa hõre asustus raskendab vägede varustamist teele jäävate asulate toel ning kahandab majutusvõimalusi. Seetõttu peavad sõdurid telke ja toiduaineid kaasas kandma. Et seljakoti iga lisakilo suurendab väsimust ja voodid on väga kurnatud, peab enne kampaania algust juurde hankima suure hulga veeloomi, kooramaterjali ja hobuseraudu. Suvorovi retk üle Chinzig Chulmi ja Panixi mäekuru näitas, et tihti sunnivad olud sõdureid öid veetma metsapiirist kõrgemal lageda taeva all külma, jäise tuule ja võib-olla ka tuisu käes; järelikult vajavad nad niisugustes oludes ellujäämiseks sooja vormiriidet. Samuti vajavad nad tavalisest tugevamaid saapaid. Isegi kui sõdurid on ilmale vastavalt riietatud, tingib mäestikukeskkond, et lahinguvälised kaotused haiguste, külmetuste ja vigastuste tõttu on märgatavalt suuremad kui tasandikel, ning kuigi on võimalik, et vaenlase tule põhjustatud

¹²⁹ Clausewitz, *Švejcarskij pohod*, 243.

kaotused on väiksemad, on vigastatute ja haigete transport terav probleem; nende hülgamine vaenlase meelevalda võib aga laostada ka tervete sõdurite võitlusvaimu. Järelikult tuleb välja töötada vigastatute transportimise abinõud ning selleks tuleb varuda piisav hulk veoloomi ja sõdureid. Sõjavangide konvoeerimine ja toitmine suurendab veelgi logistilisi pingeid ja ülematel on vähe võimalusi selle probleemiga toime tulla. Läbikukkumine kõigi nende probleemide ettenägemisel ja toimivate lahenduste leidmisel võib mägedes anda palju raskemaid tagasilööke kui tasandikel.

Lõpuks, need, kes uurivad ajalookogemusi selleks, et sõnastada õppetunde tuleviku tarbeks, peavad lugema mineviku kampaaniate aruandeid allikakriitiliselt ja pidama silmas, et lahingud karmis, kuid kaunis mäestikulooduses võivad ajendada palju romantilisemaid muinasjutte, kui seda teevad kokkupõrked tasandikel. Need muinaslood tuleb ära tunda ja välja sõeluda, et nad ei varjutaks tegelikke probleeme.

Need õppetunnid võinuksid olla asjakohased igale järgmisele Vene mäestikukampaaniale ja aidata kindralitel plaanida operatsioone niisuguses lahingukeskkonnas – kui nad oleksid neid õppetunde teadmiseks võtnud. Kuid et mäestikud on Venemaa äärealadel ja eemal lahinguväljadest, mida käsitatakse kõige tõenäolisemate tandritena, on Vene kindralid järjekindlalt tähelepanuta jätnud oma eelkäijate mägedes võitlemise kogemused ning ikka ja jälle mägedesse sõdima läinud pelgalt heale õnnele lootes. Seetõttu iseloomustavad venelaste operatsioone mägedes mägisõjas kogunud vaenlase vastu tavaliselt suured ohvrite arvud, mis on tingitud mittelahingulistest põhjustest, ja piinlikud taandumised, hoolimata suurest ülekaalust tule- ja elavjõus. See juhtus aastatel 1817–1864 Kaukaasia mässutõrjeoperatsioonide ajal, Vene-Türgi sõjas Balkanil 1877.–1878. aastal, Karpaatide kampaanias Esimese maailmasõja ajal, Põhja-Kaukaasia kaitsmisel 1942. aastal, 1944. aasta läbimurdel Karpaatides, aga ka võitluses islami geriljade vastu Afganistanis aastatel 1979–1989 ja tšetšeeni separatistide vastu 1994–1996.

„The Alpine Campaign of 1799 as a Stepping Stone to a Doctrine of Mountain Warfare,“ *The past – a soldier's guide for the present? Experience, History and Theory in Military Education*, Estonian Yearbook of Military History 9 (15) (2019): 29–65. Inglise keelest tõlkinud Toomas Hiio.

Bibliograafia

Publitseeritud allikad

- A. V. Suvorov: *dokumenty* (A. V. Суворов: документы), 4. kd, 1799–1800, toim. Georgi Meštšerjakov (Георгий Мещеряков). Moskva: Voennoe izdatel'stvo (Военное издательство), 1953.
- A. V. Suvorov: *Pis'ma* (A. V. Суворов: Письма), koost. Vjatcheslav Lopatin (Вячеслав Лопатин), Literaturnye pamätniki (Литературные памятники). Moskva: Nauka (Наука), 1986.
- Aleksandr Vasil'evič Suvorov: *Slovo Suvorova. Slovo Sovremennikov. Materialy dlä biografii* (Александр Васильевич Суворов: Слово Суворова. Слово современников. Материалы для биографии), toim. Sergei Semanov (Сергей Семанов). Moskva: Russkij mir (Русский мир), 2000.
- Istoriä rossijsko-avstrijskoj kampanii 1799 g. pod predvoditel'stvom generalissimusa, knäzä italijskogo, grafa Aleksandra Vasil'eviča Suvorogo-Rymnikskogo* (История российско-австрийской кампании 1799 г. под предводительством генералиссимуса, князя италийского, графа Александра Васильевича Суворова-Рымникского), 3. kd, *Podlinnye акты i oficial'nye bitagi* (Подлинные акты и официальные бумаги), koost. Jegor Fuchs (Егор Фукс). Peterburi: Voennaä tipografiä General'nogo Štaba (Военная типография Генерального Штаба), 1826.
- Pohod Suvorova v 1799 godu po zapiskam Gräzeva* (Поход Суворова в 1799 году по запискам Грязева), koost. Nikolai Orlov (Николай Орлов). Peterburi: Stoličnaä skororečatnä (Столичная скоропечатная), 1898.
- Starkov, Jakov (Старков, Яков). *Rasskazy starago voina o Suvorove* (Рассказы старого воина о Суворове). 1.–3. kd. Moskva: Izdatel'stvo Moskvitänina (Издательство Москвитянина), 1847.

Kirjandus

- Blanning, T. C. W (Timothy Charles William). *The French Revolutionary Wars*. London: Arnold, 1996.
- Bogdanovič, Modest (Богданович, Модест). *Pohody Suvorova v Italii i Šveycarii* (Походы Суворова в Италии и Швейцарии). Peterburi: Voennaä tipografiä (Военная типография), 1846.
- Clausewitz, Carl von (Клаузевиц, Карл фон). *1799 god (1799 год)*, 2. kd, *Šveycarskij pohod Suvorova 1799 g. (Швейцарский поход Суворова 1799 г.)*. Moskva: Voennoe izdatel'stvo (Военное издательство), 1939.

- Clausewitz, Carl von. *On War*. Princeton: Princeton University Press, 1984.
- Duffy, Christopher. *Eagles over the Alps: Suvorov in Italy and Switzerland*. Chicago: The Emperor's Press, 1999.
- Kersnovski, Anton (Керсновский, Антон). *Istoriâ russkoj armii (История русской армии)*, 1. kd, *Ot Narvy do Parizha 1700–1814 gg. (От Нарвы до Парижа, 1700–1814 гг.)*. Moskva: Golos (Голос), 1993.
- Longworth, Philip. *The Art of Victory*. London: Constable, 1965.
- Milútin, Dmitrij (Милютин, Дмитрий). *Istoriâ vojny 1799 goda meždu Rossiej i Franciej v carstvanie imperatora Pavla I (История войны 1799 года между Россией и Францией в царствование императора Павла I)*, 1.–3. kd. Peterburi: Imperatorskaâ Akademiâ Nauk (Императорская Академия наук), 1857.
- Petruševski, Aleksandr (Петрушевский, Александр). *Generalissimus knâz' Suvorov (Генералиссимус князь Суворов)*. Peterburi: RAN, 2005.
- Phipps, Ramsay. *The Armies of the First French Republic*, 5. kd. Westport: Greenwood Press, 1980.
- Reding-Biberegg, Rudolf von (Рединг-Биберегг, Рудольф фон). *Pohod Suvorova čerez Švejcariû 24 sentâbrâ – 10 oktâbrâ 1799 goda (Поход Суворова через Швейцарию 24 сентября – 10 октября 1799 года)*. Peterburi: T-vo hudožestvennoj pečati (Т-во художественной печати), 1902.
- Rostunov, Ivan (Ростунов, Иван). *Generalissimus Aleksandr Vasil'evič Suvorov: žizn' i polkovodčeskaâ deâtel'nost' (Генералиссимус Александр Васильевич Суворов: жизнь и полководческая деятельность)*. Moskva: Voenizdat (Воениздат), 1989.
- Suvorovskij sbornik. Stat'i i issledovaniâ (Суворовский сборник. Статьи и исследования)*, toim. Aleksandr Suhhomlin (Александр Сухомлин). Moskva: AN SSSR (АН СССР), 1951.
- Šišov, Aleksei (Шишов, Алексей). *Suvorov: Generalissimus velikoj imperii (Суворов: генералиссимус великой империи)*. Moskva: Olma-Press, 2005.